

FRANJEVAČKA CRKVA I SAMOSTAN NA OTOKU KOD KORČULE

Josip Belamarić

Pripremajući pred rat knjigu o srednjovjekovnoj povijesti Korčule, Vinko Foretić je pregledao arhiv samostana na Otoku, koji je bio uredio o. Vladimir Brusić, ali – osim nekih kasnijih prijepisa – nije našao izvorne građe za razdoblje prije 1420. g. Imao je, međutim, u rukama dva rukopisa. Prvi je bio naslovljen talijanski: *Convento dei Padri Francescani nello Scoglio Badia*, a drugi: *Povijestne crtice o samostanu, crkvi i otoku Badiji od 1392*, koji je po prvome napisao o. Serafin Ivasović, djelatni gvardijan samostana u drugoj polovini XIX stoljeća. Te rukopise nismo više mogli naći u arhivskoj ostavštini samostana raspršenoj unutar velike biblioteke dubrovačke Male braće. Kako je Foretić baš u njima našao većinu dokumenata po kojima rekonstruira događaje oko dolaska franjevaca na Otok, sigurno smo njihovim nestankom uskraćeni za izvjestan broj registiranih dokumenata od bitne važnosti za povijest samostana.¹

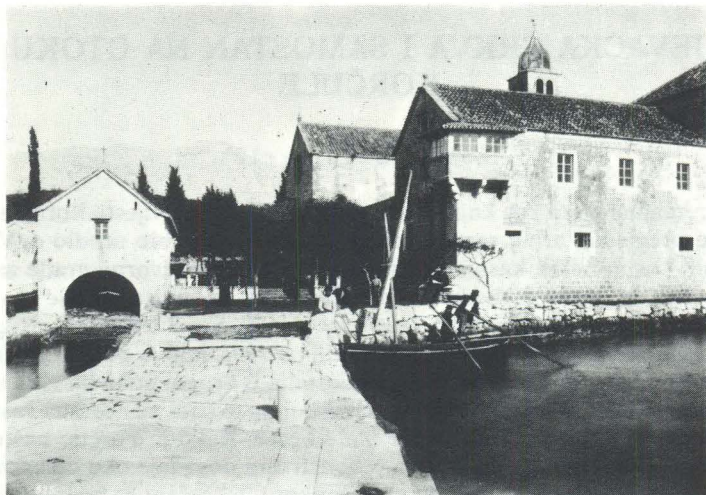
Kao *Scoleum sancti Petri*, otok se prvi put spominje 1368. g. u oporuci korčulanskog kanonika Vlaha Ivanovića, koji je na njemu sagradio *ecclesia sanctae Mariae Misericordiae* i tu po svoj prilici živio pustinjačkim životom, što se zaključuje iz oporuke Lukšine žene Frane, pok. Uroša, koja mu 1369. ostavlja pet dukata, ali da se tom svotom – ukoliko ne bude ostao na otoku – dobavi jedna slika za crkvu. Ivanović ostavlja crkvu kao beneficij Marinu Beriniću sve dok se neki eremiti eventualno ne zažele živjeti na otoku, koji se otada naziva još i *Scoleum magnum* ili *majus*, ili *Scoleum magnum ubi dicitur sanctus Petrus*, pa onda i *Scoleum Sanctae Mariae*.

Crkva dobiva više legata, a 1392. g. korčulansko-stonski biskup Ivan iz Krka oporukom, zapisanom u ožujku po njegovoj smrti, određuje da se u gradnji samostana pomogne fratrima bosanske vikarije, kojima već 14. VII te godine poznati kipar Ivan Antunov iz Vienne oporučno ostavlja centenarij vapna za gradnju samostana.² Na molbu vikara bosanske vikarije Bartolomeja iz Tuscie korčulansko Veliko vijeće 3. V 1394. g. dariva redovnicima uvalu na otoku i teren

¹ V. Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*, Zagreb 1940, str. 6, 7.

² Ibid, str. 344, 345. U Arhivu samostana na Otoku kod Korčule (ASO), koji je danas pohranjen u samostanu Male braće u Dubrovniku, drugi u prvom svežnju dokumenata donosi kasniji prijepis izvotka iz majstorove oporuke: 14 Iunij 1392, ex Testamento Magistri Io: de Vienna Petrarij reliquit Fratribus Vicariae Bosnae pro opera Monasterij de Scoleo Magno unum centenarium calcis. (ASO I/2)

u vidokrugu crkve, a ostalima određuje uvjete za sječu šume, obrađivanje zemlje i napasanje stoke.³ Godine 1398. ova darovnica se proširuje na područje čitavog Otoka. Međutim, fratri će od vremena do vremena imati neprilika sa svojim posjedom.⁴

Badija, pogled na samostanski sklop

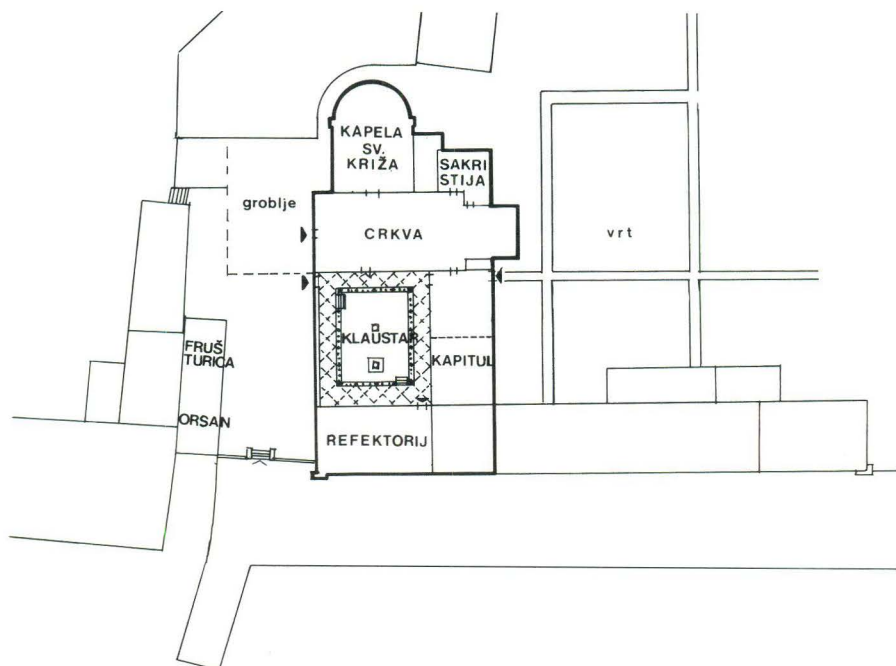
U svakom slučaju, značajan je podatak da su samostan osnovali redovnici bosanske vikarije, koji su se u to doba iskazali u misionarskim zadacima u Bosni i Srbiji. Sa istim ih zadatkom poziva i Dubrovačka republika u novostečeni Ston 1344. g., a 1393. im daje da podignu samostan u Rožatu pri izvoru Rijeke dubrovačke te još jedan 1399. u Slanom. Samostan na Otoku se spominje te godine kao osmi samostan unutar dubrovačke kustodije kojoj je bio pripojen.⁵ U burnim događajima XV stoljeća (1420. g. konačni nastup mletačke uprave; 1463. g. pad Bosne; borba observanata i konventualaca unutar Reda, u kojoj se Badija oko 1420. g. privremeno priklanja blažoj frakciji – konventualcima⁶) nužno je moralo doći do teritorijalne reorganizacije franjevačkog reda, pa samostan S.

³ Ibid, str. 345. Foretić donosi cjeloviti tekst listine po spomenutim rukopisima iz nekadašnje badijske knjižnice, uspoređujući ga s prijepisima (među kojima ima i namjerno prepravljenih) koji se nalaze u arhivu (ASO I/1), pa u Paulinija i Fabijanica.

⁴ Nikola Fortis 3. X 1483.g., uz ostalo, ubija neke fratarske životinje. (ASO I/7,8) Listinom od 1. IX 1621.g. generalni providur Giust. Antonio Belegno potvrđuje zabranu sječe drva i napasanja stoke na Otoku; g. 1631. ishodili su još jednom »proibizione d'introdurre animali altrui« (ASO II/21); međutim, 1678. g. opet im nedopušteno sijeku šumu (ASO II/60), a 1711. još jednom se drugima zabranjuje napasanje na školju jer voćnjaci i šuma stradavaju (ASO III/24).

⁵ L. Waddingus, *Annales Minorum*, Tomus IX, 1377–1417, Quaracchi 1932, str. 172.

⁶ A. Badurina, *Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja*, rukopis disertacije, Zagreb 1974. str. 60.

Badija, tlocrt samostanskog sklopa

Mariae de Gratis apud Corzulam ostaje unutar dalmatinske provincije.⁷

Niz legata govori o podršci koju su redovnici dobili po osnutku samostana. Za nas je ovdje relevantna tek jedna oporuka koja spominje oltar u crkvi posvećen sv. Mihovilu, za koji Angelo de Cherchianis 1402. g. ostavlja šest dukata da se za njega naslika poliptih sa sv. Mihovilom u sredini, a Gabrielom, Rafaealom, sv. Ivanom Krstiteljem i sv. Franom sa strane.⁸

Dvije godine ranije gvardijan samostana bio je Matheus de Anglia, a Marin iz Dubrovnika kustod. U isto vrijeme crkva postaje jedno od ukopišta Korčulana, pa se nalaze nadgrobne ploče datirane s 1402. i 1410, a zapisan je i natpis s nadgrobne ploče prvog poznatog protomajstora korčulanske katedrale Hranica Dragoševića:⁹

ANO. DNI. M. CCCCXXX
 HEC EST. SEPULTURA. MAGI
 SRI. HRANICH. LAPICIDE. DE
 CORZVLA. CVM. HEREDIBUS SVIS

⁷ Formira se posebna vikarija za područje Dubrovačke republike, a od 1517. g. i posebna provincija. Godine 1465. franjevački samostani Dubrovačke republike otcjepljuju se od bosanske vikarije, a ducalom 1469. g. fratri se iste vikarije isključuju i iz dalmatinske provincije. ASO I/5.

⁸ V. Foretić, o.c. (1), str. 347.

⁹ V. Vuletić Vukasović, Bilješke o nekijem starinama u gradu Korčuli, Starinar Srpskog Arheološkog društva II, Beograd 1887, str. 81.

Hranić je uz to oporukom od 24. X 1430. g. crkvi ostavio i deset zlatnih dukata za jedan kalež te daljnjih šest za »Encona ponenda e constituenda in dicta ecclesia s. Marie super altare construendum ante eius sepulturam.«¹⁰ Ali, je li Hranić za života radio na Otoku možemo tek pretpostavljati. Jedan dokument iz 1490. g., koji se čuvao u Ostojićevom arhivu u Blatu, a u prijepisu postoji u badijskom, spominje klesare Nikolu, Martina i Ivana, ujedno prve poznate majstore koji su radili na opsežnim radovima oblikovanja samostanskog sklopa u zadnjim desetljećima XV i na početku XVI stoljeća, premda tu vjerojatno moramo ubrojiti i majstore Jakova Provizunića, Radivoja Pomenića i Nikolu Gluhanovića koji su tih godina bili pokopani u crkvi, o čemu kasnije više.¹¹

Natpis: ANNO DOMINI MCCCCLXXVII PRIMAI MENSIS MAII, koji uokviruje monogram IHS na grbavici vrata u jugoistočnom uglu klaustura, gdje se nalazio ulaz u samostan, datiran je 1. V 1477. g. i valja ga razumjeti kao datum dovršetka radova na klausturu.¹² Za razliku od većine obalskih samostana koji imaju klaustar na sjevernoj crkvenoj strani ovdje je on smješten južno od crkve.

¹⁰ C. Fisković, Korčulanska katedrala, Zagreb 1939, str. 77, (dok. br. 22).

¹¹ C. Fisković, Franjevački samostan na »Otoku« kod Korčule, božićni broj »Novog doba« 1935, str. 15; možda tiskarskom greškom navodi za Ostojićev dokument godinu 1450, umjesto 1490, pa je preuzimaju kasniji pisci. Dokument u cijelosti glasi:

In Xti nomine Amen. Anno Nativitatis ejusdem MCCCCLXXXX Indictione VIII die vero XXI decembris Gregorius Gabrielis et Andreas q̄. domini Jacobi . . . inq. procuratores Monasteri sanctae Marie a scopulo patiens p̄. dicta Ecclia jure proprio et in perpetuum dederunt cesserunt et vendiderunt Magistro Nicolao Magistro Martino et Magistro Joanni lapicidis ibi presentibus emēntibus et stipulantibus hortum unum positum in Gnischia apud Radach preter luch a parte Maistri et apud Milorat tassara a p̄te Austri et alios fines si qui veriores invenirentur et hoc pro pretio et nomine pretii ducatorum quatordecim cum hoc conditione quasi predicti magistri emptores sint et esse ac remanere debeant obligati laborare in dicto monasterio Sancte Marie a scopulo ad omnem requisitionem et voluntatem predictorum procuratorum. Et cum hac etiam altera conditione quod prefati procuratores: pro diebus quibus predicti magistri in dicto monasterio sine Ecclia laborabunt debeant solvere predictis magistris medietatem tantum pro eorum laborerio reliquam vero medietatem predicti magistri disfalcare debeant pro debito supradicto ducatorum quatordecim usque ad integram satisfactionem promittentes predicti procuratores defendere et scalumniare predictos magistros ab omni molestante persona sub obligatione etc.

Franciscus Joannis Grassi
Franciscus q̄. Viti Nutcovich

Ego Dracomitus Matteus publicus auctoritate imperiali notarius et nunc comunitatis Curzule cancellarius premissis interfui et rogatus publicavi in quorum fidem me subscripsi ac meum soli et consuetum signum apposui. ASO I/10, 11.

¹² D. Fabijanić, Memorie storico-letterarie di alcuni conventi della Dalmazia, Venezia 1845, str. 31, donosi – po Luciću – natpis na kamenu nadenom prilikom kopanja temelja klaustura:

D.M.S.
URSINUS. ET
EVTYCHIA. PARENTES
INFELICES. URSINO
FILIO. PIENTISSIMO
POS.
AN. XXV

Badija, klaustar, pogled

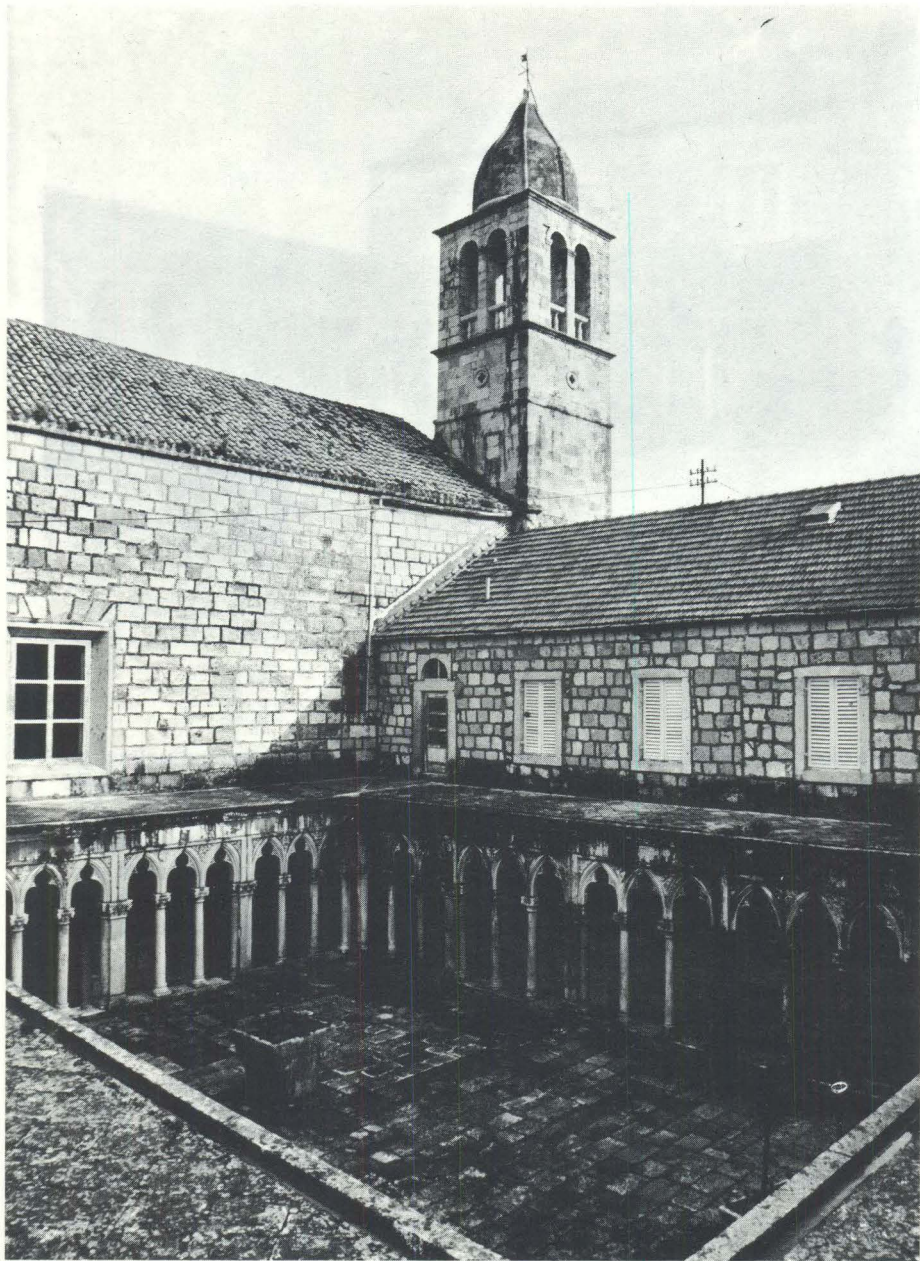
Prostori oko njega, međutim, nižu se po shemi koja je karakteristična uglavnom za sve franjevačke samostane na našoj obali: dijagonalno od ulaza koji je smješten neposredno uz crkvu nalazi se ulaz u samostanski dio. Desno je bio prostrani refektorij. Njegovi su prozorski otvori danas novi ali se pozicije triju ranijih – gotički skošenih pragova – daju ustanoviti. Strop refektorija bio je nošen profiliranim kamenim konzolama koje su sačuvane usprkos novoj podjeli prostora. Uzdužno je vjerojatno bila postavljena greda poduprta s dva kamena stupa koja je dijelila težinu stropa: rješenje uvriježeno u nizu samostana.¹³

Ovaj natpis bio je zabačen u nekom uglu samostana odakle ga je uzeo Jakov Ismaeli i poklonio muzeju u Ankoni! Vidi *D. Fabijanić*, *Storia dei frati minori*, II, Zadar 1864, str. 106.

Fabijanić inače spekulira s imenom Badija pa zaključuje da je na Otoku postojala ranija benediktinska opatija, što su prihvatili Jackson i F. Radić, kao i neki drugi. Ovaj pisac bavio se i komponiranjem glazbe koja je dosad uzaludno tražena, kako izvještava J. Soldo u Fabijanićevoj biografiji (*Samostan sv. Frane u Zadru*, Zadar 1980, str. 247–275), pa koristim priliku da upozorim da u poljudskom arhivu u Splitu postoji više njegovih skladbi.

Pored spomenutog rimskog natpisa, na Otoku su nađeni i tragovi mnogo ranijeg života. Kameni paleolitski noževi, pronađeni 1959. g. na predjelu Lokve, čuvaju se u Gradskom muzeju Korčule. *M. Gjiwoje*, *Otok Korčula*, Zagreb 1969, str. 317.

¹³ Poljudski je samostan u Splitu, na primjer, do nedavnog konzervatorskog tretmana sačuvao takvu gotičko-renesansnu obrađenu gredu pa joj se podredila čak i izdužena slika Posljednje večere na mjestu gdje ju je podržavala gotičko-renesansna konzola, uobičajeni dio refektorijskog inventara.

Badija, pogled na sjevernu stranu klaustra

U lijevom krilu, sjeverno od uklonjenih glavnih stepenica koje su povezivale prizemne sadržaje s ćelijama dormitorija na katu, morao se nalaziti kapitul i – vjerojatno – konoba. Veličina i protezanje ovih prostora može se otčitati po sačuvanim stropnim konzolama kao i po ostatku rubnog dijela pločnika kapitula, na mjestu gdje se danas preuzimaju obroci fiskulturne menze. Ove prostorije s istočne strane imaju tri zazidana prozora skošenih kamenih okvira koje bi trebalo otvoriti umjesto sadašnjih, novih.

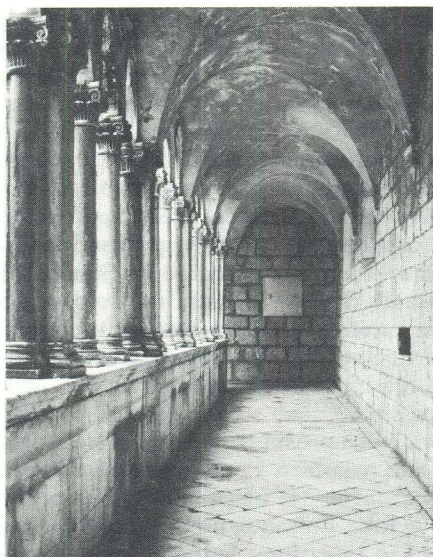
Klaustar, dakle – ta jezgra centripetalnog samostanskog sustava – ima crkvu na sjevernom, odnosno dva krila samostana na južnom i istočnom boku, i visoki slijepi zid prema zapadu, a hodnički prsten pod trijemom na sve četiri strane oko otvorene i povišene pačetvorine cisterne u sredini. Proporcije su mu skladne (širina povišene podnice klaustra prema dužini odnosi se kao $1 : \sqrt{2}$). Trijem je s duljih strana nošen s pet, a na kraćim s četiri trifore gustih arkada. Njihovi vitki stupovi nad profiliranim bazama su kružnog presjeka, a stupovi pravokutnog s polustupovima na užim stranama. Korintski kapiteli imaju volute i cvijet na izvijenom abaku, nad zonom tvrdo rezanih i bušenih listova kojima nedostaje pokreta i mekoće. Treba spomenuti, međutim, da lošije među kapitelima i u ostalom ukrasu treba pripisati restauratorskom zahvatu koji je izveo »Scalpelino ornatista« Giacomo de Simon 1887. g.¹⁴ Usporedbom fakture pojedinih klesanih dijelova klaustra moglo bi se reći da je njegova sjeverna strana, kao i par kapitela i baza na istočnoj, u potpunosti obnovljena. Obnavljani su i pojedini dijelovi šiljastih lukova arkada između kojih su urezani različiti ukrasi, a nad njima je široka glatka atika oivičena renesansnim zupcima i vijencem. Taj ima široki žlijeb s gornje strane u koji se slijeva voda s krovova, i propušta je kroz četiri prošupljene lavlje glave u uglovima vijenca. Svaka od tih glava ima kamenu nagubicu ispod koje dugi žlijebani istak izravno izbacuje vodu na pločnik cisterne. Na njega se pristupa preko pet stepenica kroz dvije monofore širokog luka, upisanog u gornju trećinu kvadratnog otvora koji je jednakih dimenzija kao i u trifora. Jedna od monofora je pred ulazom u samostanske prostorije, druga pred ulazom u klaustar zazidanim 60-ih godina. Taj prijašnji ulaz nalazi se tik uz ugao crkve, kako je to već bilo uobičajeno kod većine franjevačkih samostana na našoj obali (Zadar, Poljud, Dubrovnik, itd.). Cisterna je bila čišćena 1958. g. Tadašnje fotografije pokazuju dva izduljena cilindra od opeka na čijem vrhu su gotičko-renesansne krune tipičnog dalmatinskog oblika: u bazi su kružnog a gore kvadratnog presjeka sa slijepom arkadom na svakoj strani i s uvijenim poljima na uglovima unutar kojih su urezani križevi. Oba pucala imaju velike kružne medaljone s IHS monogramom.

¹⁴ Isplata na 106 forinti – 30. XI 1887. g., ASO VIII/63. Gvardijan V. Tomašić u pismu, dubrovačkom konzervatoru, od 10. I 1886. g. opisuje pored raznih podataka o povijesti samostana, euritmiju i solidnost klaustra za koji misli da je iz druge polovine XIV stoljeća. Govori kako ga kao najljepši spomenik Dalmacije dolaze crtati naučenjaci iz Njemačke, Engleske i Francuske, pa ga je i bečka Centralna Komisija uzela pod zaštitu. U nadzor je 1883. došao ing. Testa i obećao tražiti pomoć od 500 f. za popravke, ali se gvardijan boji da to neće dostajati za četvrtinu radova oko polomljenih stupova. U pismu od 25. VII iste godine boji se i potresa (ASO VIII/43). U Centralnoj Komisiji očekivali su da Tomašić organizira popravke u klastru, ali im on u dva pisma (XI 1886. i IV 1887) javlja da se ne usuđuje ništa sam dirati. ASO VIII/54.

»1887. bio je popravljen kloštar za 1037 : 40 kr. po trebovniku od 12. IV 1883., ali je inkarat svodovlja učinjen cementom loš i otpada, curi voda.« Bilješka od 6. VIII 1910. g. ASO VIII/247.

Trijem klaustra zadržao je izvorno popločanje s kamenim pločama pravokutnog oblika, ali podijeljenim duboko urezanom linijom, čime je dobiven izgled kvadrata složenih po dijagonali i dojam perspektivnog izduljenja koridora. Jednako popločanje, s rubnom trakom dugih ploča koje teku paralelno sa zidom, bilo je i u prizemnim prostorijama samostana.¹⁵

Elegantni svod hodnika križno je prebačen između pilona i jednostavno profiliranih konzola. Danas traži djelomični popravak i krečenje.

Badija, hodnik klaustra

Klaustri su poput optičke prizme i nigdje se tako kao u njima ne može pratiti odmjena svjetla ni titraji bioritma godišnjih doba. Prozračno introvertni, oni predstavljaju pravo središte svakog samostanskog sklopa¹⁶ Otočki, u nizu klaustara XV i XVI stoljeća predstavlja važnu razvojnu kariku, pokazujući na karakterističan način kako se renesansni slog postupno stvarao u dalmatinskoj umjetnosti prije nego li se potpuno ispoljio u klasičnom primjeru renesansnog klaustra u samostanu Sv. Frane u Zadru.

¹⁵ Tako su popločani i neki drugi franjevački samostani tog vremena pa tako i poljudski u Splitu, koji je tek nedavno dobio obnovljeni trijem na sjevernoj i zapadnoj strani.

¹⁶ Najstariji sačuvani klaustar u Dalmaciji je onaj dubrovačke Male braće, premda se čini da njegov izvoran oblik i usmjerenje, pa možda čak i veličina, nisu do kraja riješeni. Većina klaustara koje danas nalazimo unutar samostanskih sklopova nastaje u različitim tipološkim inačicama XV i XVI stoljeća, te bi trebalo izvršiti njihovu usporedbenu analizu koja bi pošla dalje od poglavlja u Karamanovoj knjizi, Umjetnost u Dalmaciji XV i XVI vijeka, Zagreb 1933, str. 116 i 117.

Ono što posebno zapažamo na otočkom klastru jesu zbijene arkade kasnogotičkog uzgona, ali pritisnute širokom glatkom gredom na mjestu gdje bi se očekivalo kružište trifora.¹⁷ Za ovaj je klaustar specifična i povišena podnica cisterne koja nema, kao ni više klaustara izvan dubrovačkog područja, ni vrt ni viridarij. U sušnom kraju ovo povišenje se može razumjeti, kao u samostanu Sv. Križa na Čiovu, na primjer željom za što većom količinom vode, a možda i visokom razinom obližnjeg mora.

Smireni šetač klaustarskim koridorima mogao je na tren zadržati postupni jutarnji uzlaz svjetlosti, ili njen suton, povremenim pogledavanjem na sunčani sat koji stoji na uglu crkvenog zabata, ili očekivanjem zvona sa zvonika što se vinuo nad čitavim ovim sklopom dajući mu kubističku kompaktnost. Sličan renesansni sat, samo s figurativnim reljefom pod udubljenim polukrugom, sačuvan je na franjevačkim samostanima nad Orebićima i u Slanome.¹⁸ Doživljaj je, međutim, morao biti mirniji dok su ćelije dormitorija imale izvorne prozore gotički skošenih pragova kakvi se vide zazidani na kraju južnog krila samostana, a crkva tri izduljena prozora umjesto kojih je otvoren novi barokni da prenese južno svijetlo u novo podignutu kapelu Sv. Križa.

Iz klaustara se kroz vrata XVIII st. ulazi u crkvu. Vjerojatno je tu i ranije postojao ulaz koji je na tom mjestu obavezan za samostanske crkve. Postojao je i nadsvodeni prolaz prema vrtu koji je, ne tako davno, zazidan. Trebalo bi ga obnoviti zajedno s dijelom prekinutog svoda, ukidajući nezgrapne nove stepenice koje vode na kat tog samostanskog krila. Vrata iz vrta prema klastru bila su dobro branjena puškarnicama u zidu apside kao i sa zidićem koji je bio konzolama izbačen nad njima.

Klaustar je svojim hladom i skladom pružao odmor hodočasnici. Neki od njih su igrali nekad omiljenu trilju, kakva se nalazi urezana na mnogim trgovima, ložama i drugirnjim javnim mjestima po našim gradovima, pa se jedan od igrača potpisao grčkim pismenima: Φ AK – što je možda početak imena nekog mornara. Drugi su crtali brodove s kojima su došli na otok. Nasuprot ulaza u crkvu preciznim crtežom u crvenom miniju naslikali su svoju galiju punu veslača, s jedrima i čitavom brodskom opremom, s visokim krmenim kaštelom na kojem stoji fenjer. To je sigurno najljepši među takvim crtežima koji su u barokno vrijeme crtani i na zidovima trogirskoga katedrale, a sigurno i drugdje.¹⁹

¹⁷ Čini se da to ide uz renesansni ukus, kao što se to uočava na širokim nadvratnicima, profilacijama neuznemirenim, na palačama što su ih radili korčulanski majstori u Korčuli i Dubrovniku.

¹⁸ C. Fisković, Franjevačka crkva i samostan u Orebićima, Spomenica Gospe Anđela u Orebićima 1470.–1970, Omiš 1970, str. 90.

¹⁹ Treba upozoriti i na velike crteže topova, opet minijem, koji se vide na vanjskom zidu trogirskoga krsionice i na pročelju palače Arneri nasuprot korčulanske katedrale, gdje je dugački natpis nažalost izbljedio. O natpisima minijem v. C. Fisković, Hvarska katedrala, Split 1976, str. 17. kao i C. Fisković, Opis trogirskoga katedrale iz XVIII stoljeća, Split 1940, str. 62.

Na zidu crkve pred zazidanim prolazom koji je iz klaustra vodio prema vrtu postavljena je ploča s natpisom:

A P Ω
BENIGNE. FAC. DOMINE
ANIMAE FAMVLAE. TVAE. IOANNAE
VXORI. MARCI. ANTONI. CAPORI
CVM. QVÓ
PRECLARE. VIXIT. ANN. XXV.
ORBATA. VIRO. DVM. FILIIS. FILIAB. REIQ. FAMILIARI
CHRISTIANAM. NAVABAT. OPERAM.
FERO. VLCERE. TAMQVAM. STIGMATE. SAVCIATA
ILLVDO. FORTITER. ANNIS. XXII. PERPESSA
MORIENS. ANNO. M.DCCC.XXIX.
HEIC. CRUCIS. SANCTAE. EX. ADVERSO. DEPOSITA
CVRANTIB. IOANNE. SAC. DOMINICO. MATTHAEO
ET AMBROSIO. FILIIS. MOLESTISSIMIS
VVLNERVM. TVOR. SOLATIVM. EXORAT
AST. PIA. TV. MATER. DVM. FONTE. BEARIS. IN. ALMO
CONSPICE. RETROR. SVM. PIGNORA. CARA. TIBI

Crkva Gospe Milosrdne građena je zadnjih desetljeća XV i početkom XVI stoljeća, pridržavajući se tada obaveznog usmjerenja istok – zapad. Ostaci neke starije crkve viđeni su početkom ovoga stoljeća pri kopanju temelja nove zgrade sjeverno od kapele Sv. Križa.²⁰ Fabijanić smatra da je započeta 1483, jer te godine Stjepan Galačić oporučno ostavlja šest dukata za njenu gradnju.²¹ Na novoj crkvi radi se još 1507. g., što je očito iz oporuke Korčulanina Mime koji za njenu gradnju ostavlja vinograd.²² Terminus post quem non svršetka crkve zacijelo je posvetni natpis koji se nalazi nad baroknim ulazom u sakristiju:

HANC ECCLESIAM
CONSECRAVIT
RÑS DÑS NICOLAVS NICONITIVS
EPS CVRZVLEN ET STAGNEN
AD HONOREM
ASSVMPTIONIS S. MARIE VIRGINIS
GLORIOSISSIMAE MATRIS DEI
MD XXXIII DIE IX DECEBRIS
LAVS DEO AMEN

Nikoničić je mogao pola godine kasnije posvetiti i franjevačku crkvu Gospe Anđela u Podgorju nad Orebićima s obzirom da je Dubrovačka republika tek 1541. g. uspjela podvrći Pelješac svojoj biskupiji.

²⁰ V. Foretić, o.c. (1).

²¹ D. Fabijanić, o.c. (12, b).

²² C. Fisković, o.c. (11).

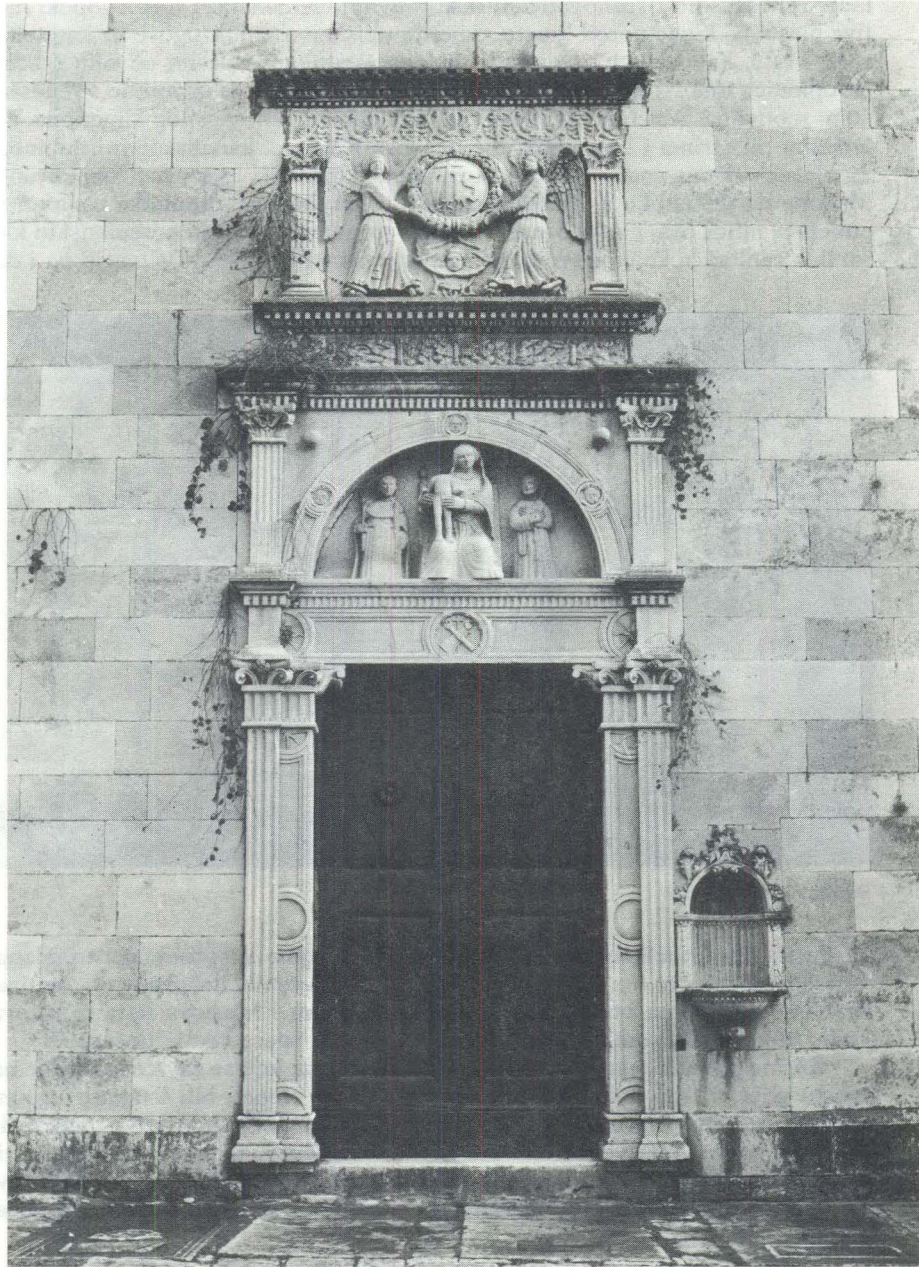
Badija, trifora klaustra

Istovremeno s crkvom izgrađena je na brijegu istočno od samostana mala crkva posvećena Sv. Katarini, s prelomljenim svodom nad lađom i nad pravokutnom apsidom. Sa sjeverne strane su postojale konzolne stepenice kojima se uspinjalo na osmatračnicu.

Gotovo da i ne znamo graditelje otočke crkve, ali se po oblikovanju pročelja i dijelova unutrašnjosti može pretpostaviti da su morali doći iz blizine Marka Andrijića pod čijim vodstvom je koncem XV stoljeća dovršena korčulanska katedrala i zvonik, od tada otvoreni udžbenik korčulanskih klesara. Na portalu ima ponešto mehaničkog pribrajanja kojima nedostaje prava povezanost, ali – usprkos nevjesto klesanim figurama – on svojom plitkom plastikom sjaji gotovo monumentalnom slikarskom kvalitetom na glatkom rumenožutom pročelju crkve. Složen je u renesansnom duhu koji se najprije očituje u pravilnim razmjerima vrata. S čeone strane dovratnici imaju medaljone prekinute žlijebanim pilastrima koji se produžuju – dijeljeni kapitelnom i arhitravnom zonom – do vijenca nad lunetom. Atika portala, u kojoj raskriljeni anđeli drže Kristov IHS monogram u ovjenčanom medaljonu, uokvirena je s donje strane širokim festonom lovorova i hrastova lišća i s kornišom renesansnih nizova zubaca i ovulusa, te s girlandom kimationa i sličnim kornišom s gornje strane. Kao što je već uočeno, unutar renesansnog konstruktivnog rasporeda karakteristično je za ovaj portal, i općenito za tadašnju klesarsku djelatnost u Dalmaciji, prepli-

Badija, luneta portala

Badija, portal crkve

tanje renesansnih i kasnogotičkih dekorativnih elemenata.²³ Kasnogotički motivi: plastične kugle pored lunete, zvijezde upisane u polukrugove uz kapitelnu zonu vrata, kao i motivi kovrčavih listova škropionice desno od njih (sličnu škropionicu ima i franjevačka crkva u Podgorju) javljaju se usporedo s renesansnim motivima: zupcima na vijencima, girlandama renesansnog kimiona, žljebanim pilastrima i kapitelima lijepo svijenih voluta, kaneliranom udubinom za blagoslovljenu vodu. I pored nezgrapnih kiparskih rješenja u oblikovanju Madone na prijestolju s djetetom između sv. Frane i sv. Dominika u luneti te anđela u antici, ovaj portal označava važan trenutak u razvoju korčulanskih klesarskih radionica koje će svoju djelatnost proširiti po cijeloj Dalmaciji pa i da-

Badija, atika portala

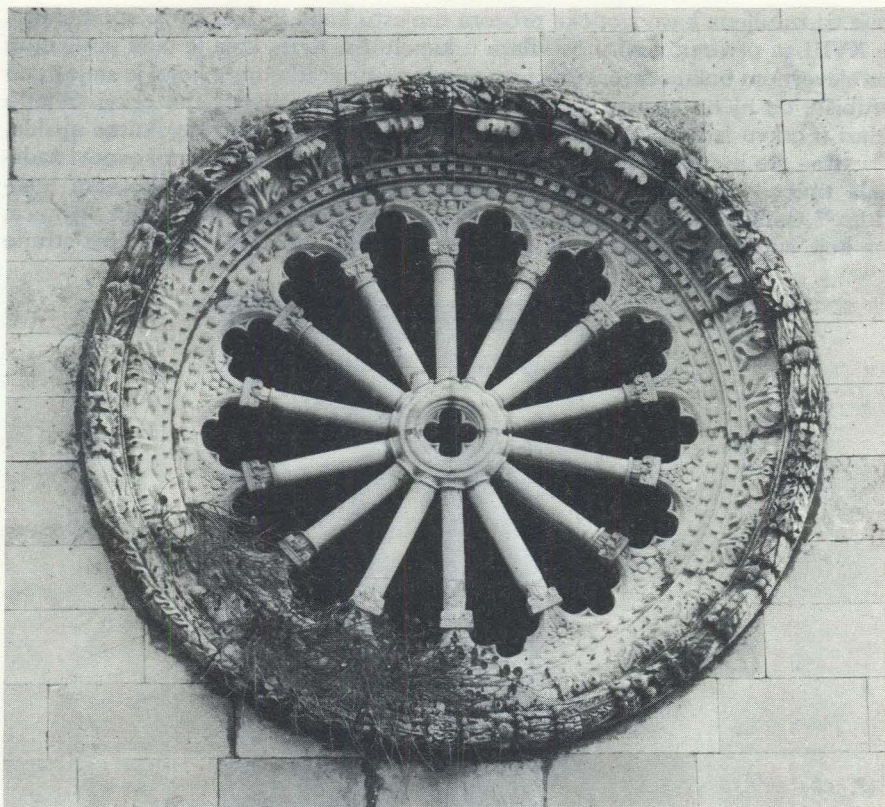
lje. Portal franjevačke crkve na Otoku pokazuje njihovu sposobnost usvajanja renesansnih novina uz novu primjenu već uvriježenih dekorativnih motiva. Pročelna ruža²⁴ ima bujni obodni vijenac lovorova i hrastova lišća te nizova perli i zubaca. Sličnost s ružom dubrovačkog Sv. Spasa već je uočena.²⁵

Kosine pročelja imaju kratki vodoravni svršetak koji se zavrće sa strane na mjestu gdje bi, kao i kod korčulanske katedrale, trebao biti istaknut ugaoni pročelni pilastar. Glave tritona sa strana, pa ljuskava tijela krilatih zmajeva iz čijih usta izvire vijugave lozice – sve je to međusobno povezano uzorom na vijenac zabata korčulanske katedrale ali u reduciranom okviru, budući da se ovdje pod lozicom javlja samo niz renesansnih zubaca, umjesto slijepih arkadica,

²³ Ibid.

²⁴ Formalno – stilsku genealogiju ovih otvora na dalmatinskim crkvama raspreda – C. Fisković, *Stilska zakašnjenja na stolnoj crkvi u Kotoru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 16, Split 1966, str. 228–237.

²⁵ C. Fisković, o.c. (11).

Badija, rozeta

pilinih zubaca i dijamantnih vršaka. Pri vrhu zabata je virovita okrugla školjka upisana u kvadratnu kamenu ploču, dok sam vrh kruni bogato klesani češer akroterija, koji je omilio (nakon onog katedralnog) korčulanskim kiparima pa su ga postavili i na pročelje crkve dominikanaca u Korčuli, i drugdje.

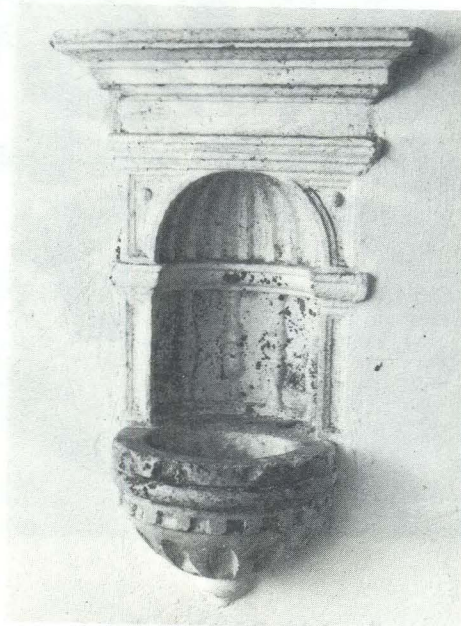
Bočni zidovi su iz istog doba. Na južni je naslonjen trijem klaustra i široko krilo samostana u kojemu su s obje strane središnjeg hodnika smještene ćelije. Hodnik južnog samostanskog krila svršava velikim križnim prozorom, uobičajenim u samostanskim gradnjama Dalmacije, gdje osvjetljuje hodnike, a često i gardijanat i saloću, pa ga postavljaju u samostane dominikanaca u Korčuli, franjevac u orebičkom Podgorju, Kuni, Rijeci, Lopudu, Cavtatu, Pridvorju,²⁶ ali ga se sreće i drugdje, kao na korčulanskim palačama Ismaeli i Lazarević.

Hodnik istočnog krila imao je na spoju s crkvom uobičajeni prozor na crkvenu lađu, pa i taj podatak govori da je stubište iz prizemlja na tom mjestu naknadno postavljeno. Južni zid crkve imao je nad trijemom klaustra najvjerojat-

²⁶ A. Badurina, o.c. (6), str. 75. S nutarnje strane imaju obično kamene klupčice za sjedenje.

nije tri izduljena kasnogotička prozora umjesto kojih je, kao što je spomenuto, u XVIII st. otvoren novi u osi ulaza u kapelu Sv. Križa koja je tada podignuta na sjevernom boku crkve, vežući se, zajedno s prigradnjom u kojoj je smješteno stubište do njene krovne konstrukcije, na sakristiju suvremenu crkvi. Svjetlo ulazi u crkvu jedino još kroz dva novija prozora sa strana pravokutne apside.

Kao što je istaknuto, crkva je u svojoj unutrašnjoj prostornoj osnovi zadržala tipično rješenje franjevačke crkve izduljene lađe s pravokutnom apsidom.²⁷ Gotički prelomljeni svod lađe ojačan je pilastrima, povezanih vijenaca, na koje su produljene pojasnice.²⁸ Međutim, sva četiri pilastra na obje strane

Badija, škropionica na ulazu u crkvu iz samostana

crkve koso su odrezana na različitim visinama od poda, a razlozi tome nisu razjašnjeni. Apsida je nadsvođena križnim svodom u čijem je središtu obojeni medaljon kojemu se natpis više ne da pročitati.

Pored glavnog portala i ulaza iz klaustara postoje i vrata iz samostana, kao što je to bilo uobičajeno kod samostanskih crkava. U crkvi su u XVIII st. postavljeni barokni okviri vrata s nadvratnim jastukom koji ima široke listove akantusa na središtu i na krajevima. Takva vrata nasuprotno vode prema samostanu, odnosno u sakristiju kojoj je zazidan raniji prilaz. U raskinutim zabatima vrata stajahu poznate alabastrene ploče s prizorima Muke. Lijevo uz vrata

²⁷ I. Fisković, Kulturno-umjetnička prošlost pelješkog kanala, Split 1972, str. 47.

²⁸ Isto rješenje presvođenja vidi se npr. u gotovo istovremenoj crkvi Gospe Anđela u Orebićima.

prema sakristiji istovremeno je postavljena škropionica baroknog ukrasa, dok se druga renesansna nalazi uz vrata iz samostana u crkvu. Donji njen dio ima ukras kanelura i zubaca, a leđa unutrašnje niše imaju male stupiće dvostrukih krušaka i izlijebani polusvod nad kojim su dva profilirana vijenca. Od renesansnog kamenog namještaja crkve sačuvan je još i široki, plitki, bogato ukrašeni bazen krstionice koji se bez donjeg potpornja nalazi odbačen u koru.

Crkva je prvotno imala više drvenih oltara, koji su zbog trošnosti ili radi novog ukusa rastavljeni da ustupe mjesto suvremenijima. Ivasovićev rukopis navodio je oporuku plemića Angela koji ostavlja izvjesnu svotu za gradnju jednog oltara, a C. Fisković donosi iz korčulanskog kaptolskog arhiva dio oporuke Martina Jakovljevića koji 1529. g. ostavlja novac da se izradi oltar sv. Ivana Krstitelja »avanti il altar della Nostra Donna«. ²⁹ Taj se morao nalaziti na mjestu baroknih vrata prema sakristiji, budući da je maniristički oltar posvećen Gospi od Otoka smješten u trećem traveju crkve. Taj veliki rezbareni retabl (cca 340 × 260 cm) ima u sredini pravokutnu nišu za glasovitu bizantsku ikonu Bogorodice ³⁰ – danas u južnom brodu korčulanske katedrale – koja je došla na glas posebno nakon 1571. g. kad joj je pripisan spas Korčule od turskog brodovlja. ³¹ Pozlaćeni retabl je vertikalno raščlanjen s dva kanelirana stupa klasičnih korintskih kapitela nad kojima se diže vijenac i atika u čijem je trokutu relief Boga oca s dva naslonjena anđela na kosinama. Sa strana su razmaknuta krila raskinutog zabata. Uz stupove su dvije plave niše u kojima su do 1950. g. stajali kipovi svetaca Frane i Marka. U donjoj zoni je kamena menza s novijim predoltarnikom raznobojnog mramora. Ranije su u crkvi bila četiri drvena predoltarnika koje je skinuo gvardijan Vicko Tomašić 80-ih godina XIX stoljeća

²⁹ C. Fisković, o.c. (11).

³⁰ V. Đurić,

³¹ Izdanje Rozanovićeve kronike, Obrana Korčule od Turaka godine 1571, Korčula 1971, str. 7, 22. Rozanović priča kako su franjevci i dominikanci pobjegli prije svih drugih. Fratri su prvo prenijeli raspelo i ikonu Gospe u crkvu Svih Svetih unutar grada, a potom su se htjeli s ikonom skloniti iz grada. Međutim, uslijed nevremena brod se vratio, preplašeni redovnici ostaviše sliku i pobjegoše da bi ih neki Neretljani poslije zarobili. Drugi dan, priča Rozanović, dva su fratarska odmetnika iz neke druge provincije pokušali čak odnijeti zavjetne darove s ikone, ali ih Korčulani otpraviše. Priča je protumačena kao želja Djevice da ne dopusti da se njena čudotvorna Prilika iznese iz grada, a ima prije antički nego srednjovjekovni duh, možda i zbog vergilijanskog opisa nevremena. Rozanović dalje opisuje povratak 56 turskih galija noću 23. VIII: »Iza četvrte noćne straže Karakozijevo veliko brodovlje tiho doplovi do voda Trstenice, na tri milje od Korčule prema istoku, gdje se zadrži dvije ure. Ondje do tri puta postavi galije u bojni red kao da kane na nas udariti, pa ih opet pusti. Napokon se odijele 4 male galije i dohvate se franjevačkog Otoka i odnijevši zvona zapališe ovaj samostan, jedan od najljepših u Dalmaciji. Prekrasna crkva nije mogla izgorjeti, jer je građena u živom kamenu i u tečnom tufu, dok joj je unutar sve drveno izgorjelo, a zidovi se presvukoše dimom.«

Shvativši tko im je darovao pomoć, Korčulani u čast Gospe od Otoka od tada svake godine na 15. VIII običavahu tamo držati večernju misu (govorj *A. Paulini*, *Istoria ecclesiastico-profana di Curzola*, rukopis u kaptolskom arhivu u Korčuli, str. 165). Gospi od Otoka posvetiše sačuvanu tursku tanad i strelice, zajedno s ranije zaplijenjenim napuljskim oružjem, danas u Korčulanskoj katedrali.

Malo poslije ovih događaja O. Gonzaga (*De origine et amplificatione familiae S. Francisci*, Rim 1587) govori o samostanu i crkvi: »finissimo lapide aedificata. Summa veneratione feruntur Corzulani in duplice huius loci imaginem, alteram quidem gloriosissimae (...) Virginis Mariae, alteram vero dilectissimi eius filij cruci affixi (...) Inhabatur deniq; face hic locus a 10 fratribus.«

zamijenivši ih mramornim. Jedan je postavljen za vrata ormara s inkunabulama u biblioteci (koja se nalazila nad starim dijelom samostana povišenim 1907. g.), drugi ispred nje, a ostala dva su bila u tadašnjem samostanskom muzeju.³² Dva okvira sansovineskih predoltarnika s prelaza XVI u XVII st. danas se bez oznake provenijencije nalaze izloženi u riznici Sv. Frane u Zadru, a jedan u korčulanskoj Opatskoj zbirci.³³

Na sjevernom zidu uz ulaz u crkvu nalazi se još jedan drveni maniristički oltar, svojedobno posvećen sv. Antunu, za koji je novu sliku načinio fra Ambroz Testen. Ta slika je danas u Tkonskom samostanu te je treba unijeti u katalog nedavno valoriziranog testenovog opusa.³⁴ Nad dva izlijebana stupa korintskih kapitela i nad razvijenom trabeacijom diže se raskinuti zabat na kojem sjede dva svijetloplava anđela. Između njih je trbušasta poklopljena vaza. Vijugaste rezbarije nalaze se sa strana stupova koji uokviruju pravokutni otvor za sliku, a ispod je zona u kojoj su iza sedefiranog okvira bile pohranjene relikvije. Na žalost, i ovaj ispražnjeni retabl je u crvotočnom stanju te zahtijeva temeljitu konzervaciju. Nasuprot njega nalazi se maniristički kameni oltar Imakulate, gotovo drvorezbarskog ukrasa. Sa strana izduljenog lučnog polja, u kojem se nalazila slika Bogorodice datirana 1681. g.,³⁵ stoje stupovi korintskog sloga istaknuti na kockama, a sa strana imaju vijugaste klesarije s visećim festonima. Po svojoj sitničavoj izvedbi ovaj oltar ide uz više sličnih radova korčulanskih klesara koji su na njima dokazivali svoju zanatsku vještinu (usporedi na primjer, kameni oltar s Bassanovom slikom u korčulanskoj katedrali).

Na južnom zidu crkve nalazi se također ispražnjeni neoklasicistički oltar sv. Frane, složen od raznobojnog mramora, u čijem se pravokutnom središnjem polju 1885. g., po narudžbi gvardijana V. Tomašića, našla slika koju je u Zadru izradio Josip Rossi.³⁶ Oltar je podignut umjesto starijeg drvenog kojemu su se do 1925. sačuvale tek dvije glave.³⁷ Restauriran je 1889. g.³⁸

³² Anonimni rukopis, Popis i historijat zanimivih historijskih stvari u našoj biblioteci na Badiji (»Otoku«), 1925, ASO. Začudo, D. Diana tvrdi da u badijskom arhivu u Dubrovniku nema spomena »ni o oltarima kao cjelini, a ni o antependijima odnosno antependijskim okvirima.« D. Diana, Crkva Gospina Uznesenja u Kaštel Lukšiću i okviri antependija njenih oltara, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 20, Split 1975, str. 148.

³³ Vidi br. 60. i 61. Inventara pokretnih predmeta i umjetnina samostana Sv. Frane u Zadru. O. c. (12 c).

³⁴ Vidi monografiju: I. Šimat Banova, Testen, Zagreb 1982.

³⁵ O. c. (32).

³⁶ Više o životu i djelovanju ovog fratra – restauratora, M. Montani, Josip Rossi restaurator radova Tripa Kokolje, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 10, Split 1956, str. 217–229.

³⁷ O. c. (32).

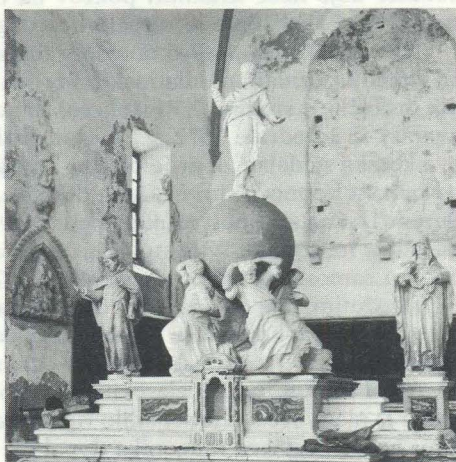
³⁸ Te godine se novi gvardijan Bonaventura Škunca obraća Hansu II princu Regentu od Lichensteina, koji je Otok posjetio prethodne godine, s molbom da pomogne restauraciju četiri bočna oltara »a principiare da scalini fino alla mensa«, pišući da su te godine započeli restaurirati oltar Sv. Frane »dalla mensa in sù«, što je koštalo 28 forinti za kamen i 115 za oltaristu. ASO VIII/89.

Da se tih godina, pored radova na restauraciji klaustara, u crkvi mnogo radilo svjedoči i obavijest od 12. X 1886. kojom Giuseppe Bruselli, obrađivač mramora iz toskanske Quercete šalje jedan blok »Rosso di Francia, ma di 2^a qualità da potterci fare delle Colone.« ASO VIII/52. G. 1893. i 1894. gvardijan Kazimir Jurić traži novih 500 f za učvršćenje oltara Sv. Križa, izmjenu krova i krečenje crkve, ali dobiva tek 200 f. Iz Trsta Mimbelli šalje 50 f, a postoji dugačak popis onih koji su tih godina prilagali za popravke u crkvi.

Današnji glavni oltar je tokom vremena više puta obnavljan. Nad širokim donjim dijelom iz raznobojnog mramora nasađena je kompozicija s četiri evanđelista koji na ramenima nose veliku kuglu i na njoj Krista. Na postamentima sa strana su figure sv. Franje i sv. Katarine. Figure i donji dijelovi oltara danas su prilično oštećeni. Idejni nacrt načinio je franjevac i pisac Augustin Draginić, rođen u Blatu, a nacrt poznati mletački arhitekt Andrea Tirali.³⁹ Dana 11. II 1722. g. načinjen je ugovor s Guglielmom Montinom iz Bassana, koji će za 1181 liru napraviti glavni oltar.⁴⁰ Međutim, proći će čitavo desetljeće dok domaći

Badija, drveni oltar Gospe od Otoka

Badija, glavni oltar

G. 1895. »protto muratore Lorenzo Stecca« promijenio je čitav krov crkve, a ing. Leonardo de Benvenuti iz Dubrovnika u troškovniku popravaka predviđa da je potrebno 1500 f za rastavljanje oltara sv. Križa. Za popločenje crkve utrošit će se 518:66 f. Iz Trsta se nabavljaju i staklene ploče za prozore. ASO VIII/100 i d.

Prethodno, 23. XII 1861. car i carica iz Praga odobravaju 400 f za restauraciju crkve. ASO VII/87.

³⁹ V. Brusić, Naša svetojhraništa, Euharistijski glasnik 1927, str. 353.

⁴⁰ »Le statue sono fatte dal Giuseppe Toretti da Venezia con pietra di Vincenza, con sopravi la chiacca lustra«. Dana 20. XI 1722. samostanski vikar Augustin Korčulanin nosi ratu od 200 cekina za izradu glavnog oltara i za onaj Sv. Križa. Uskoro nalazimo novu stavku: »aprile:1723

per asistenze fatte nel ordinar li altari e nel fare et incontrar li disegni 20:8.

23 Dicembre 1723

Carton fogli sei per far il modello della Chiesa 2:16«, što se zcijelo odnosi na novu kapelu Sv. Križa. ASO IV/9.

majstori ne namjeste taj oltar na njegovo mjesto.⁴¹ U svom gornjem dijelu koncipiran je uzorom na ranobarokni oltar Gerolama Campagne iz crkve S. Giorgio Maggiore u Veneciji. Svojim oblikom on se tipološki odvaja od uobičajenih oltarskih retabla u Dalmaciji, a osim toga ugledanjem na poznati mletački rad predstavlja važan prilog historiji ukusa domaće sredine tog doba.

Iza glavnog oltara uz zidove apside smješten je renesansni drveni kor visok gotovo tri metra. Dva krila sa strana imaju po sedam sjedišta, a kroz središnji ulaz pristupa se k još devet sjedišta odijeljenih jednostavnom kosom pregradicom koja nosi tanki lopatasti rukohvat. Leđa su im razdijeljena pravokutnim profiliranim poljima između kojih su pilastri s neupadnim korintskim polukapitelima u čijim su osima triglifi. Odijeljene nizom zubaca iznad njih se izvijaju konzole koje nose istaknuti pokrov na čijem se profiliranom rubu opet nižu zupci. Pred sjedištima je klecalo bez odgovarajućeg ukrasa.

Ovo djelo, nesumnjivo domaćeg majstora, izdvaja se čistoćom stilskih oznaka između poznatih dalmatinskih korova koji su – i malo raniji (kao jednostavniji orebički iz sredine XVI stoljeća) ili gotovo istovremeni s ovim (kao bogatiji hvarski iz katedrale 1572. g.) – obnavljali neke kasnogotičke elemente. Stoga ova korska sjedala čak prije ostalog namještaja u crkvi na Otoku treba sačuvati od nehata i obnoviti im urušene dijelove, tim više što ih je izdjelao drvorezbar Šimun iz Cavtata, potvrđujući sigurno vladanje renesansnim stilom domaćih majstora na izmaku XVI stoljeća. Njegova korska sjedala nastala su u obnovi crkve i samostana nakon događaja iz 1571. g.

Međutim, nije to jedini put da je samostan – izazovno izložen na obali tihog morskog jezera koje plâče lumbarajske žale i vrničke hridi privlačeći pred noć pitome jelenove iz badijske makije – bio zastrašen, napadnut i opljačkan. Dana 25. rujna 1660. g., po zlu glasoviti hercegovski gusar Bjelalić sa suradnicima odnio je iz njega sve što je vrijedilo ispred redovnika koji su se skrili u zvonik. Godinu poslije, četvero redovnika dopalo je u ropstvo od ulcinjskih gusara, ali su otkupljeni od korčulanskih građana.⁴² Pa i u prevrtljivim godinama nakon pada

⁴¹ ASO, »Spisi o Križu«:

16 Agosto 1730,

Al mistro Vincenzo Vidovich per giornate fatte nella fabbrica dell'altar maggiore – 140.–

A Nicolo Ismaelli per un scalino grande che servi per le fundamenta nello stesso altare – 14.–

Uno stesso per altro pezzo di pietra – 6.–

Al Protto Jerolano Pavlovich giornate fatte – 28.–

Al Mistro Francesco Muratti, giornate 24–45.–

Al Mistro Antonio Smaich – 50.–

3 gennaio 1731

A Vincenzo Vidovich per giornate col zio Marco per l'altar maggiore 51–101.–

Novembre 1731

Robba fatta vienne al Architetto Signor Nicolò Pavlovich per giornate per metter l'altar maggiore – 507 : 4.–

Prvospomenuti Vice Vidović, koji je bio pokopan u koru crkve, oporukom 1749. g. ostavlja 50 dukata da se upotrebe u gradnji oltara Sv. Križa. ASO III/119.

⁴² D. Fabijanić, o.c. (12), str. 31. Sačuvana je i zanimljiva povelja o tim događajima. ASO II/49:

Attestato dell'autorità che fu bruciato nel 1571 il Convento ad 19 Agosto 1672. Noi Giudici e Diffensori Rappresentanti la Mag^a. Communita di Curzola (...) facciamo ampla, et indubitata fede, che il Convento de la Madonna di Scoglio (...) l'anno 1571 il giorno

mletačke uprave, samostan bijaše ponovno iznenađen. Dana 13. veljače 1811. g. u 14 sati opljačkaše ga gusari odnijevši iz soba svu odjeću, oružje, lovački pribor i druge redovničke stvari.⁴³

U crkvi je bilo još umjetnina od izrazitije vrijednosti. U koru je visila velika renesansna pala Uznesenja Marijina slikana s okom na Tizianovoj čuvenoj *Assunti* u otvorenom koloritu, ali s neizrazitim fizionomijama. Danas se ova, još uvijek neatribuirana pala sjajnog manirističkog okvira, nalazi u koru iza glavnog oltara crkve Male braće u Dubrovniku.

U refektoriju tog samostana nalazi se i dugačka renesansna kompozicija Posljednje večere nepoznatog mletačkog majstora, na platnu koje je nekoć stajalo u otočkoj blagovaonici. Bilo je i drugih slika koje su se između dva rata izlagale u samostanskoj biblioteci, kao slike na platnu Svete obitelji i Sveta tri kralja te portret fra Franje Trojanisa, koji je posebno podupirao početak gradnje kapele Sv. Križa.⁴⁴

U crkvi su se nalazili alabastreni reljefi s prikazom Muke, od kojih su dvije prenesene u Opatsku zbirku u Korčuli (Bičevanje i Hapšenje Kristovo), dok je drugih pet ulomaka danas u franjevačkom samostanu u Hvaru (Uskršnuće Kristovo, Oplakivanje, Raspeće i ulomci dvaju svetaca koji su prvotno bili postavljeni uz rub ciklusa). C. Fisković na temelju stilske analize prihvaća raniju pretpostavku da su ovi reljefi mogli doći na Otok u prtljagi Mateja iz Engleske, jednog od prvih starješina samostana.⁴⁵

U crkvi je bilo zlatnine i srebrnine uobičajenih oblika i vrsta, nastalih nakon gusarske provale 1660. g. U inventaru tih predmeta iz 1763. g. spominje se piksida na glavnom oltaru (koju je nakon kobne godine dao skovati generalni providur), ostensorij (dar Antuna Petkovića i drugih iz 1762. g.), srebrni viseći svijećnjak iz 1706. g. (koji je darovao o. Bonaventura iz Korčule), šest srebrnih kandelira iz 1709. g. (najvećim dijelom dar Bartolomea Zuccatija, korčulanskog liječnika).⁴⁶

di 15 Agosto fù da l'armata Barbaresca diretta da Uluci Ali Rè d'Algeri, spogliato di tutti i suoi utensili e poi con la Chiesa insieme incendiato, e distrutto. Susseguentemente nel corso dell'ultima passata guerra, con la Casa Ottomana fu dal famoso Corsario di Castel Novo Bielalijc ed empivamente saccheggiato e snudato d'ogni suo mobile, esistenti, tanto nel Santuario, Chiesa e Sacrestia, quanto nel Convento medesimo. Rissentendo da tanta inumanità danno irreperabile sino ne Vasi destinati al Sacrificio, Imagini di Santi, e Sacri Altari finalmente in tempo che per ristaurar tanterovine quattro di noi Religiosi si portavano con picciol barchetta per le rive di quest'Isola mendicando da la Christiana pietà, solievo, et elemosina restorono li medesimi preda e schiavi di Corsari di Dulcigno con universale dispiacimento e compasione.

Curzola 19 Agosto 1672

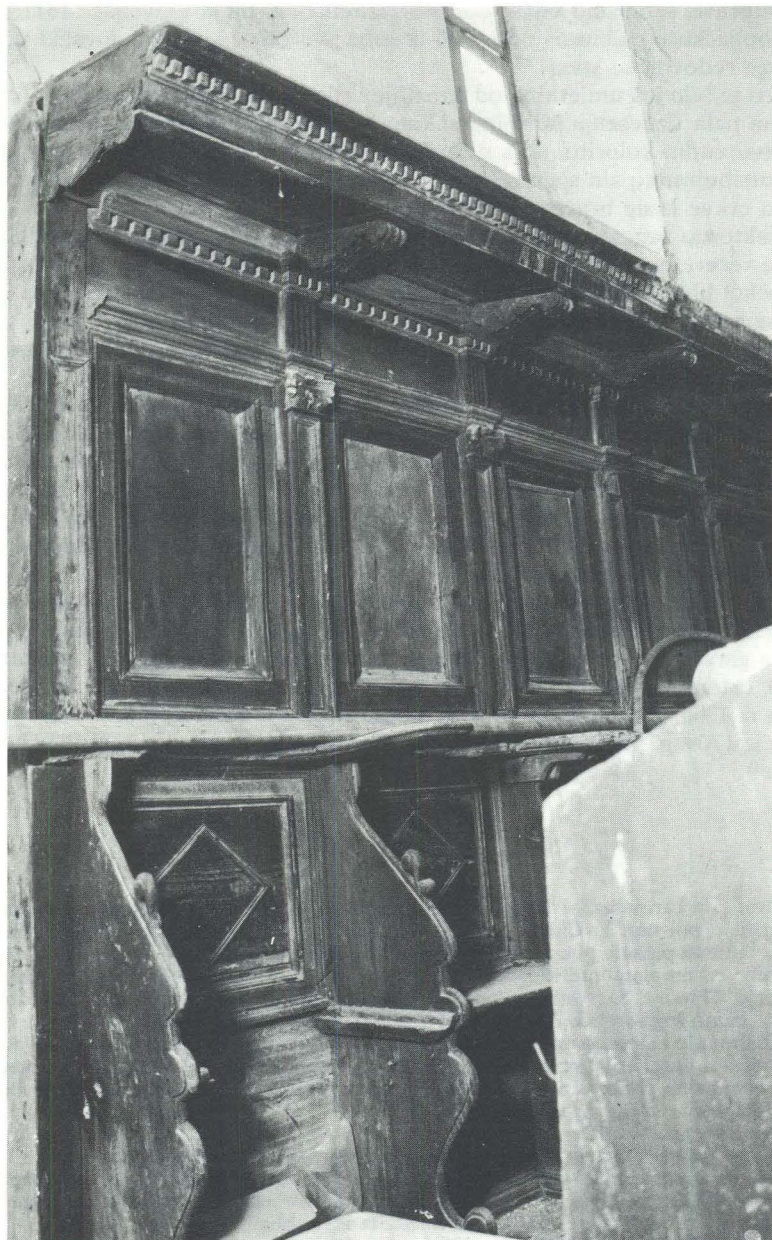
Giacomo Arneri, Cornelio Spanich, Andrea Petris, Girolamo Mladineo.

⁴³ ASO V/64; na više listova popisuje se upravo neobično bogatstvo predmeta što su ih gusari odnijeli, a od čega se poslije dva mjeseca nešto uspjelo vratiti natrag. Između ostaloga uzeli su iz oružarnice više od 20 mušketa i 3 sablje.

⁴⁴ O.c. (32). Godine 1837. Tereza Miuttini ud. Muratti ostavlja samostanu tri slike. ASO VI/128.

⁴⁵ C. Fisković, Engleski spomenici i umjetnine u Dalmaciji, Peristil 22, Zagreb 1979, str. 75–80. Četiri ploče iz već razdvojenog ciklusa svojedobno su se nalazile u sakristiji, a dvije u zabatima baroknih vrata prema sakristiji i samostanu. O.c. (32)

⁴⁶ ASO IV/63.

Badija, korska sjedala

U crkvi se nalazilo 16 klupa i dvije velike propovjedaonice što ih je izradio Vicko Tomović 1915. a danas se nalaze u Crikvenici. Kip sv. Antuna koji naručiše po tiskanom katalogu u Giovanni Battiste Schmalzla u S. Udalrico – Gardena u Tirolu 1898. g. prenešena je u Tkon, dok su monumentalne crkvene orgulje netragom nestale. Sačuvan je ugovor iz kojeg se vidi da ih je izradio udo-maćeni orguljar Gaetano Moscatelli 1800. g. s ukrašenim kućištem koje je napravio Domenik Damjanović. Iste godine Moscatelli je izradio u korčulanskoj katedrali svoje najveće djelo koje je također nestalo.⁴⁷

Badija, alabastreni reljef, sada u Opatskoj zbirci u Korčuli

U inventaru iz 1869. u samostanu se spominje »stari spinet«, a 1926. je pribavljen klavir i orgel-harmonium tvrtke Woodstock-Canada, koji se danas nalazi u primačkoj sobi samostana Sv. Frane u Zadru.

Sakristija ima križno rebrasti svod s IHS – medaljonom u tjemenu nad izduljenom pravokutnom osnovom. Na istočnom joj je zidu probijen novi otvor, a sa sjeverne strane pridodana neukusna prizemna praonica koju bi trebalo ukloniti, odvajajući tako crkveni sklop od dugačke zgrade sirotišta građenog u

⁴⁷ L. Šaban, Povijesne orgulje kao kulturna baština Dalmacije, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 21 (Fiskovićev zbornik I), Split 1980, str. 562; C. Fisković, Kazališne i glazbene prilike u Korčuli u XIX st., Mogućnosti 1, Split 1975, str. 52. Dokumentu koji se tu navodi treba dodati i slijedeći:

25. Agosto 1800

al Signor Gaetano Moscatelli per l'organo 2688. –

A. Domenico Damianovich per cassa dell'organo e coltrine – 66. –

Tavole (...) – 96. –

ASO IV/152.

ovom stoljeću. Tokom vremena sakristija je dvaput povišena pa se u njenom gornjem dijelu vide puškarnice koje je samostanski sklop otvorio posebno prema istočnoj strani. Naime »slijepim« prizemljem, visokim prozorima crkve i puškarnicama na uglovima – veći broj samostana je radi svog izdvojenog položaja imao obrambeni izgled (samostani u Orebićima, Slanom, Rijeci, Cavtatu i Pridvorju na dubrovačkom području, na primjer)⁴⁸. Dva istaknuta vidikovca na uglovima južnog badijskog samostanskog pročelja, od kojih je dešni 1907. g. premješten, a prethodno se nalazio na jugoistočnom uglu samostana, sigurno su imala također obrambeni karakter. Stupovi loža na njima, usprkos rustičnosti nisu raniji od XV stoljeća, kako se to do sada smatralo.

Badija gotičko-renesansni ulaz u sakristiju

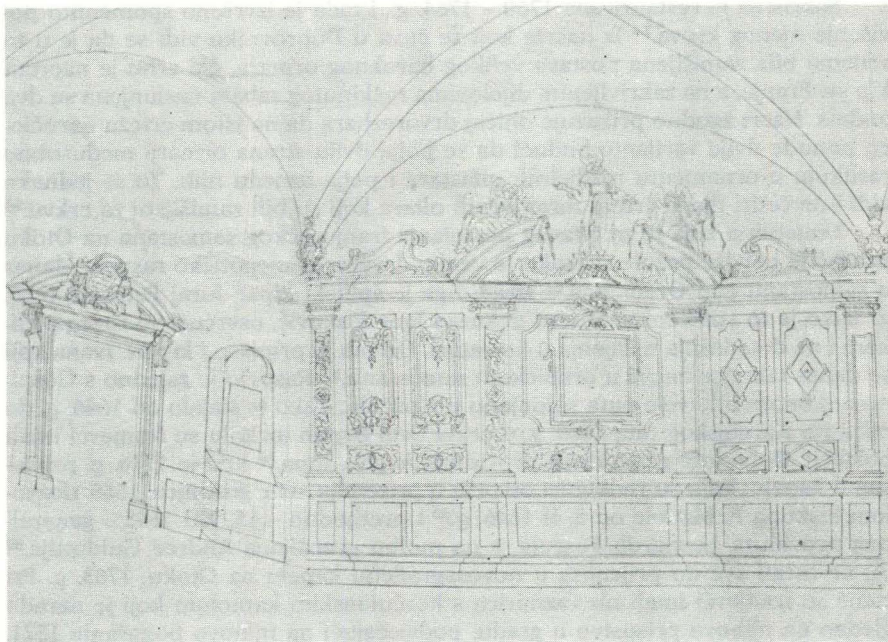
U sakristiju se, prije otvaranja baroknih, ulazilo kroz kasnogotička vrata iz kora. U luneti, pod zašiljenim lukom na čijem akroteriju stoji prilika Boga oca, rustična ruka odvažila se isklesati figuralni prikaz Bogorodice s djetetom između sv. Nikole i sv. Frane. Rub vrata oivičen je nizovima izmjeničnih zubaca i dijamantnih vršaka. S unutrašnje strane uz lunetu kleče anđeli pod vijugastom cvjetnom viticom, a dva golišava dječaka uz nogostup. Posebno je plastički zanimljiv donji rub lunete naskočenih dračavih listova u čijim su vijugama izrezuckani cvjetovi. To je rješenje majstor vjerojatno mogao razraditi po uzoru na poznata vrata sakristije korčulanske katedrale.⁴⁹ Isti majstor izveo je još neke radove u samostanu, na primjer vrata kroz koja se ulazi u klaustar, koja bi trebalo vratiti na prvotno mjesto.⁵⁰ Sigurno dolazi iz Andrijićeve radionice s kraja XV stoljeća.

⁴⁸ A. Badurina, *o.c.* (6), str. 75.

⁴⁹ C. M. Iveković, *Dalmatiens Architektur und Plastik VI-VIII*, Wien 1927, T. 312.

F. Radić je u članku, *Gotička vrata s figuralnom ploherezbom u franovačkoj crkvi Bl. Gospe od Milosređa na Otoku (Badiji) kod Korčule*, *Vijestnik Hrvatskog arkeološkoga društva*, Zagreb 1892. br. 3, str. 79 i d., mislio da su vrata iz doba do 1394. g. ili djelo majstora Hranića.

⁵⁰ Od njegovih radova u gradu vidi pravokutnu atiku s nekom portala koja je uzidana u baroknom dvorištu sklopa Arneri (Iveković, T. 314), i više pila, portala i reljefa u Korčuli.

Badija, nacrt namještaja sakristije

Od kamenog namještaja u sakristiji sačuvano je kasnorenesansno pilo uobičajenog oblika i žlijebanih pilastara s korintskim kapitelima i s umivaonikom čiji rub podupiru izbočene volute. Između njih je glava maskerona iz čijih usta vijugaju dva svitka. Pilo ima izrazito razvijeni završni vijenac. Nadalje, nad kasnijim vratima prema zgradi između sakristije i kapele visoko je uzidan pravokutni okvir kustodije s prelomljenim lukom nad otvorom vratašaca, još jedno djelo upravo spomenutog majstora. Sakristija se iznova opremala nakon gusarskih provala pa se 1665. u Veneciji za nju nabavljaju neke stvari.⁵¹

Tih godina na samostanu i crkvi se izvode neki veći radovi kojima rukovode Nadalin Pelavčić i Ivan Bono,⁵² koji je u drugoj polovini XVII st. radio na proširenju župne crkve u Blatu.⁵³

⁵¹ ASO II/43: »(...) deve dar il Monasterio a me Domanico Scagnie Procuratore delli Reverendissimi Padri di Scoglio per tanti contati al M.R.P. fr. Marino Mirosevich Guardiano l'anno 1665 li 20 Ottobre per far la spesa a Venezia per la zachrestia et altro come distintamente si veda nel ultimo di libro essendo spoliata la Chiesa dali Turci di Castelnovo l'anno 1660 li 25 Settembre (...)«

⁵² ASO II/10. Providur Antonio Bembo iz Splita 25. II 1670. naređuje pod prijetnjom kazne od 100 dukata da se Ivan Bono i Nadalin Pelavčić ne miču iz samostana dok ne svrše posao.

ASO II/58. Girolamo Grimani 31. VIII 1677. zapovijeda da »Zuanne Bono Protto de Murari« ostane do svršetka posla radeći po nalogima redovnika.

⁵³ C. Fisković, Nekoliko dokumenata o našim starim majstorima, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, vol. LII, Split 1950, str. 206.

Sakristija je restaurirana 1760 – 1764. g., i tada je izvršeno spomenuto po-
višenje njenog krova.⁵⁴ Iz nacрта koji se čuva u Dubrovniku vidi se da je u to
vrijeme bila zamišljena postava velikog baroknog ormara. Na vrhu je nacrtan
kip sv. Franje, a na zakrivljenim dijelovima raskinutog zabata naslonjena su dva
anđela. Nacrt zgodno prikazuje običaj drvorezbara da na istom crtežu naručio-
cu ponude dvije varijante budući da se polja dviju strana ormara međusobno
razlikuju u ornamentu razdjelnih pilastara i polja između njih. To se jednako
vidi i na četiri lijepa crteža mramornih oltara koji su bili zamišljeni za crkvu.⁵⁵

Umjetnina koja je za čitavog postojanja franjevačkog samostana na Otoku
privlačila najviše pažnje svakako je veliko drveno kasnogotičko raspelo, danas
u samostanu nad Orebićima.⁵⁶ Izradio ga je splitski kipar Juraj Petrović 1457.
g., kako je to stilskom analizom dokazao Igor Fisković, osvrćući se istom prili-
kom i na dotadašnja mišljenja u literaturi. On mu je pripisao i kip sv. Ivana koji
se danas također nalazi u orebićkom samostanu.⁵⁷ Raspelo je zajedno s Gospi-
nom ikonom bilo više puta sklonjeno u Korčulu. Tako je stajalo od 1646. g. do
mira iza Kandijskog rata 1669. g. u crkvi Svih Svetih uz koju su franjevci imali
hospicij. Dozvolom generalnog providura Angela Ema,⁵⁸ križ je 1716. g. prene-
sen u kapelu, koju su redovnici otvorili u prizemlju svog gostinjca, 1685. dozvo-
lom biskupa F. Manole od 5. II 1646. g.⁵⁹ i prethodno – 15. XII 1645 – general-
nog providura Leonarda Foscola, a na molbu gvardijana Andree Guidottija.⁶⁰
Tu će ostati sve do prijenosa u novosagrađenu kapelu na Otoku, 1763. g. Pri
tome su franjevci imali niz razmirica s korčulanskim kaptolom koji je nerado
gledao na njihovo prisustvo u gradu, podsjećajući na njihovo ponašanje 1571.

⁵⁴ ASO IV/53. Spominje se trošak od 40 cekina koji je učinjen tih godina, te dva nei-
menovana zidara i jedan stolar koji su poslove dovršili.

⁵⁵ Ovi crteži vise pod staklom u samostanu Male braće u Dubrovniku, gdje se u ba-
dijskom arhivu čuva još jedan crtež vjerojatno neostvarenog baroknog oltara.

⁵⁶ »... quivi arrivano ben spesso ingegni forestieri a trarne modello« – Paulini, o.c.
(31), str. 286. U dijaspori otočkog inventara križ je 1949. g. dospio u Orebiće. Tadašnji gvar-
dijan Lav Krivić rukovodio je prebacivanjem: »Najviše pamtim manevar s Križem, jer je
to bio pravi manevar. Korčulani i naš provincijal Vlašić htjeli su s njim u Korčulu, ali tko
bi ga poslije vratio franjevcima. Zato sam na svoju ruku, s Baradom, dogovorio s fratrima
u Orebiću sat kad će doći s lađom po nas. Vidjeli nas Korčulani pa stali vikati s obale.
Ali, u Gospi Anđela počeli su na ugovoreni znak tući zvona. Svijet koji nije ništa znao pun
strepnje pohrlio k samostanu misleći da je požar. A kad su vidjeli da im je Križ došao,
suze se od tuge premetnuše u radost i u povorci uz pjesmu uđosmo u crkvu. Međutim,
poslije su se svi fratri u provinciji morali izjasniti da li su za to da Križ bude u Korčuli
ili Orebiću, i prevagnulo je pametnije.« (Razgovor 20. XII 1982.)

⁵⁷ I. Fisković, Prijedlog za kipara Jurja Petrovića, Peristil 8–9, Zagreb 1965/66, str.
75–93. Uz raspelo bijahu kipovi Marije Magdalene uzdignutih ruku i poklekle Majke, kako
se vidi na fotografiji koju donosi V. Vuletić Vukasović, Krst na Otoku (Badiji) kraj grada
Korčule, Starinar Srpskog arheološkog društva III br. 4, Beograd 1886, str. 129–135. Ovi
kipovi, nakon što su skinuti s oltara, nalazili su se još 1925. g. u tzv. staroj sakristiji. Sv.
Ivan je 1923, kao najbolje sačuvan, prenijet u biblioteku. U zbirci je postojala i glava slična
Kristovoj s raspela: »Misle da je netko htio napraviti faksimil ali nije dovršio.« O.c. (32).

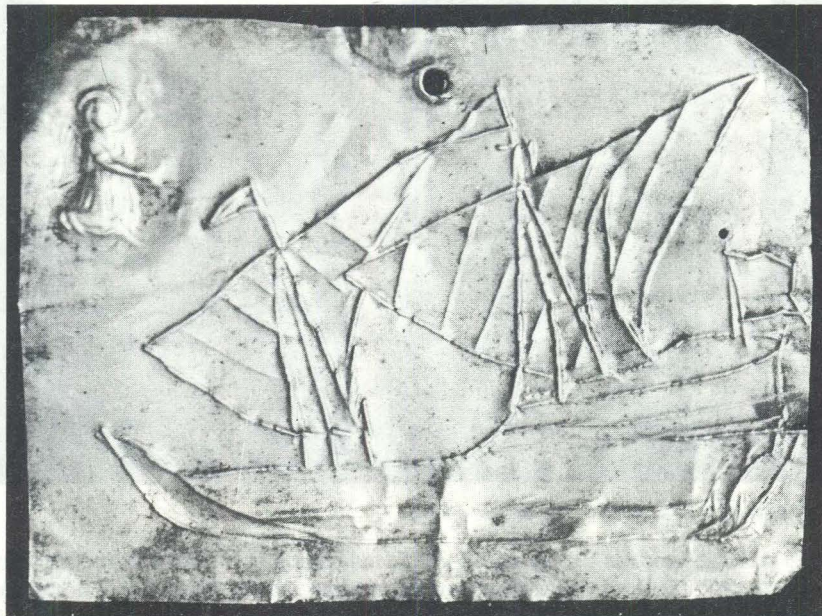
⁵⁸ ASO III/30. Dozvola izdana u Splitu 3. II 1715. g.

⁵⁹ Dokument u V. Vuletić Vukasović, o.c. (53), str. 127.

⁶⁰ ASO II/28. Dana 16. VI 1685. dobili su od Pietra Valiera dozvolu da prebace sve-
tinje u novu kapelu, ali još godinu kasnije nisu ishodili dopuštenje gradskog kneza, pa mu
gardijan fra Gabrijel piše žalbu. ASO II/71.

g. Očito se radilo i o širem sukobu interesa koji su se onda ogledali i u naoko beznačajnim trzavicama.⁶¹

Međutim, u to vrijeme se došlo na zamisao da izgradnjom nove kapele čudotvorni križ bude izložen na istaknutiji način. Već 1691. g. skupljeno je u tu svrhu 500 lira. Franjo Trojanis svojim propovjedima, uz davanja Korčulana i Orebičana, skupi početni iznos.⁶² U arhivu je sačuvan niz legata za gradnju kapele i oltara Sv. Križa. Gvardijanu Ivanu iz Korčule je 20. VII 1711. g. odobreno da za podizanje novog mramornog oltara može prodati izvjesnu količinu srebrnih votivnih darova, zlatnih ogrlica i prstenova koje su vjernici godinama ostav-

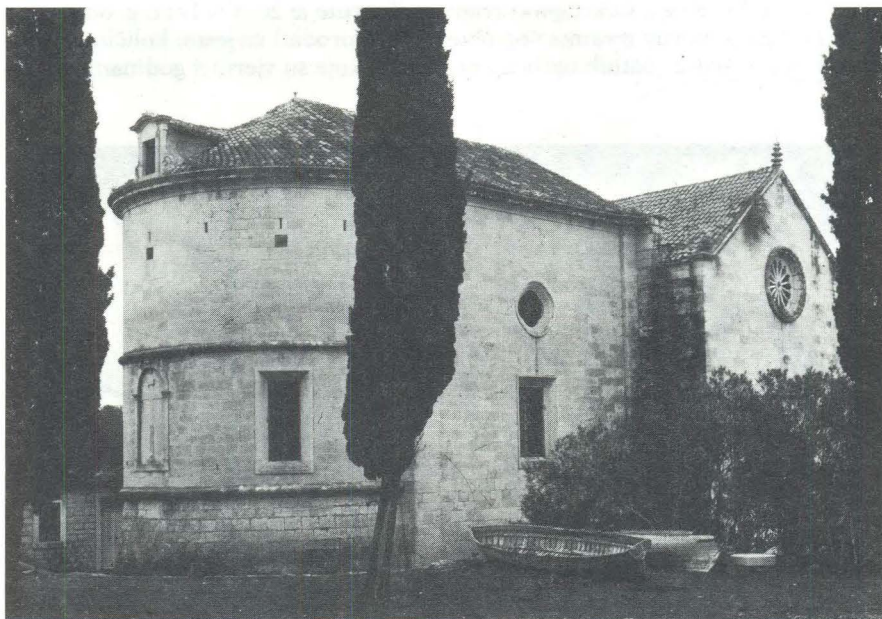
Badija, zavjetna pločica, danas u opatskoj zbirci u Korčuli

⁶¹ Kanonici su, na primjer, tražili da ih redovnici svake godine na dan Uzašašća Marijina lađom prebace na Otok i poslije mise vrata u grad. Dana 9.IV 1723.g. dekretom kapitula franjevačke provincije u Pašmanu to im se zabranjuje pod prijetnjom kazne gvardijanu (ASO III/46). Međutim, kanonici i 18. VIII 1729. g. navješćuju svoj dolazak i traže lađu (ASO III/58), a 14. VIII 1743. biskup o tome obavještava redovnike, na što oni hitro odgovaraju da ih je samo dvoje slobodnih, a i ti će u Korčulu u procesiju (ASO III/109). To se pitanje potezalo, pa još 19. VII 1780. redovnici tvrde da nikad ne bijahu dužni voziti kanonike na Otok (ASO IV/81).

⁶² D. Fabijanić, o.c. (12b), str. 105

ljali oltaru Sv. Križa.⁶³ Nikola Pedana će ih prodati splitskom zlataru Leonardu Bernardiju.⁶⁴

Korčulanski biskupi proglasima preporučuju milodare za gradnju kapele.⁶⁵ Postavljaju se male putne kapelice u gradu, prikupljaju pojedinačni prilozi. U proljeće 1723. pregledavaju se naručeni nacrti glavnog oltara u crkvi i oltara za buduću kapelu, a u prosincu iste godine priprema se model kapele.⁶⁶ Konačno,

Badija, pogled na kapelu sv. Križa sa zapada

1729. g. počinje gradnja po nacrtima već provjerenog mletačkog arhitekta Giorgia Massarija.⁶⁷ Budući da arhitektonsku analizu ove dosad gotovo nevrednovane kapele, kao i analogije s djelima unutar Massarijeva opusa namjerava izvršiti Vladimir Marković, specijalist za baroknu arhitekturu, ovdje ćemo upozoriti tek na neke od majstora koji su na njoj radili.

⁶³ ASO: »Spisi o Križu«.

⁶⁴ Isto: 2 novembre 1711

Nota del ricavato dennaro delli nòti (...) e in mano di Signor Nicolò Pedana V: Sindicè, e prima per argento venduto a Spalato a Signor Leonardo Bernardi orevice onze cento e undici.

Per argento L: 1318 : 11

Per perle cento L: 111

Per una maccetta di filli none perlete L: 60 itd.

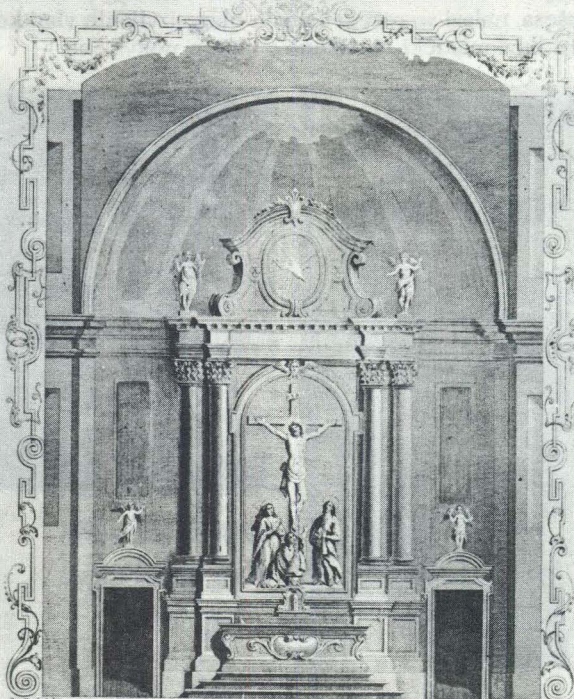
Do 1726. g. je za cijelo votivno zlato dobiven iznos od 10.991 : 7 L.

Spomenuti Pedana oporukom 1724. g. ostavlja zavjesu od crnog veluda i mramorni antependij za oltar Gospe Utješiteljice u gradu.

⁶⁵ Isto: Marin Drago 22.IX 1713.g., Vice Kosović 11. IV 1756. V. *Vuletić Vukasović*, o.c. (53), str. 130: Vice Lessio, biskup rapski pa krčki – 1729. g.

⁶⁶ Vidi bilj. 40.

⁶⁷ *D. Fabijanić*, *Storia dei frati minori, I, Zadar 1863*, str. 72.

Vera Effigie del Miracolo Crocifisso

che da larghissimo tempo si venera nella Chiesa de PP. Minori Osservanti fuori della Città di Capri sopra lo scoglio detto volgarmente la Badia, trasferito l'Anno 1769. il 22. Luglio con grande solennità, e con costo straordinario di Popolo, dall'angusto sito, in cui era, e collocato sopra il fatisco Altare della nuova Cappella, la quale con grandi dispendi, e Limosine de' Fedeli è stata da' fondamenti eretta a maggior gloria di Dio, in onore del Crocifisso, e per soddisfare a più voti de' Popoli, che da' vicini, e lontani paesi concorrono, e per chieder grazie nelle loro necessità, o per appender tabelle in segno di ringraziamento de' benefizi frequent, che anno ottenuto, particolarmente i Naufragi, preghevoli più volte dal naufragio.

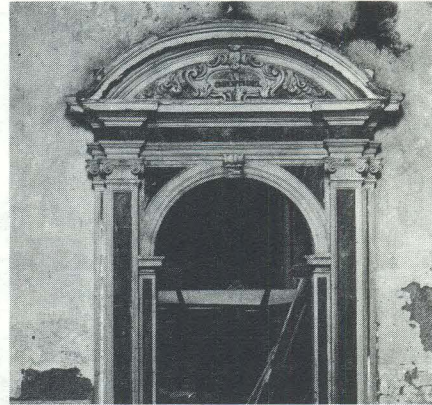
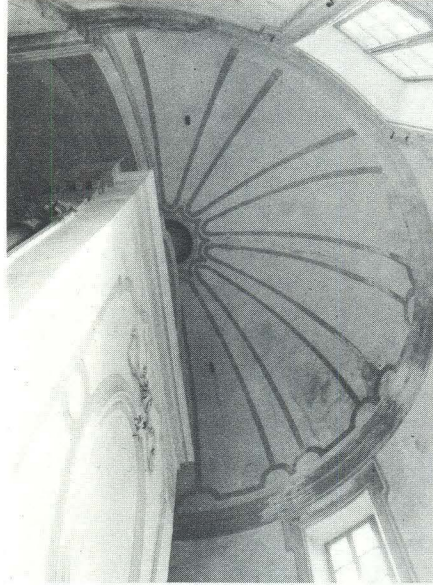
Atti et' Animo di una verso il detto Crocifisso Recettore.

Vedo Crocifisso mio Dio l'amor vostro infinito verso di me, e le mie ingratitudini contro di Voi. Mi confondo; le detesto; vorrei non esser nato, e non avervi offeso; e mi desidero la morte piuttosto, che offendervi. Temo i vostri severi, e giusti giudicj; ma la vostra misericordia, ed i meriti della vostra Passione sono infinitamente maggiori delle mie colpe. Pieno di speranza, ve ne chiedo perdono: v'adoro; vi ringrazio; v'amo; e vorrei amarvi, e ringraziarvi quanto debbo. Vi raccomando anche la vita presente; liberatemi da pericoli, soprattutto da un'improvvisa morte, e dal naufragio; ajutatemi nelle infermità, e travagli per quanto conferisce alla Vostra gloria, e mia eterna salute. Amen.

Badija, bakropis oltara sv. Križa

U samostanskom arhivu čuvaju se dva nacрта: tlocrt i podužni presjek kapela, a postoji i prigodni bakropis. Kapela je visokog snažnog volumena koji počiva na gotovo kvadratnom tlocrtu s pridodanom polukružnom apsidom jedanke širine. Izvana je zidana fino sljubljenim kvaderima. Nad centralnim prostorom, na četiri luka naslonjena na ugaonim polupilonima visokih baza, prebačen je šatorast svod sa središnjim štuko-medaljonom, iz kojeg se šire blijedo bojane zrake i spušta lanac svijećnjaka. U kapitelnoj zoni duž čitavog prostora i apside

teče profilirani korniž. Kapela je obilno obasjana s dva visoka pravokutna prozora skošenih pragova u apsidi i isto takvim na zapadnom zidu, dok je četvrti – prema sakristiji – zazidan. U luneti iznad pravokutnog prozora sa štuko-okvirrom ugaonih ušesa, nalazi se rozeta četiriju blago izvijenih vlati koje su u južnoj i istočnoj luneti iluzionistički naslikane i bojom uokvirene.

Badija, ulaz u kapelu

Badija, apside kapele

Na liniji između apsida i prednjeg prostora kapele podignut je najmonumentalniji mramorni oltar u Dalmaciji, s četiri »contracolone«. Nad njihovom trabeacijom je izvijena slika u čijem je središnjem medaljonu golubica okružena zrakama a sa strana dva stojeća anđela uzviorenih haljina. U lučnoj niši oltara bila je smještena grupa s Petrovićevim raspelom, uz koju su visile stotine zavjetnih pločica. Oltar se vizualno doživljava zajedno sa štukaturama u školjci polukalote apsida i s visokim prozorima sa strane pa i to govori o jedinstvenom projektu oltara i kapele, što je posvjedočeno i bakropisom koji je za svečanost otvaranja kapele izradio C. Orsolini po Massarijevom nacrtu.⁶⁸ Radovi na oltaru

⁶⁸ V. Moschini, Giorgio Massari architetto veneto, Dedalo, Firenze 1932, str. 192 i d.; I. Fisković, o.c. (26), str. 106.; K. Prijatelj, Barok u Dalmaciji (u knjizi Barok u Hrvatskoj), Zagreb 1982, str. 753.

Tekst na bakropisu, koji se čuva na više mjesta (u korčulanskoj Opatskoj zbirci, u franjevačkoj u Orebićima, i drugdje), glasi: Vera Effigie del Miracoloso Crocefisso che da lungissimo tempo si venera nella Chiesa di PP. Minori Osservanti fuori della Città di Curzola sopra lo scoglio detto volgarmente la Badia, transferito l'anno 1763. li 25. Luglio con grande solennità, e con corso straordinario di Popolo, dell'angusto sito in cui era, e collocato sopra il santuoso Altare della nuova Cappella, la quale con grandi dispendi, e Limosine de' Fedeli e stata de'fondamenti eretta a maggior gloria di Dio, in onore del Crocefisso, e per soddisfar a pii voti de'Popoli, che da vicini, e lontani paesi concorrono, o per chieder grazie nelle loro necessità, o per appender tabelle in segno di ringraziamento de' benefici frequenti, che anno ottenuto, particolarmente i Naviganti preservati più volte dal naufragio. (...) Slijedi molitva.

i kapeli otegli su se kroz više desetljeća. Ne znamo točno koje su godine isplaćeni majstori Bartholomeo i Giuliano Pico za radove oko podizanja oltara.⁶⁹ Ali, zato imamo dokumente iz 1740. g. koji na gradnji kapele i oltara spominju niz majstora iz poznatih korčulanskih klesarskih obitelji.⁷⁰ Godine 1757. na apsidi izvana već je pod lukom plitkog okvira postavljen veliki križ između vijenca kose stope apsida i njenog gornjeg razdijelnog vijenca. Godine 1759. i 1760. radovi na kapeli i oltaru dolaze kraju. Poslu pristupa štukater Giuseppe Monteventi.⁷¹ Izvršeno je i popločanje, vjerojatno crvenim i bijelim, dijagonalno složenim kvadratnim pločama, onako kako se vidi na crtežu tlocrta u arhivu samostana. Kapelu su dali na svoj trošak »kaldrmati mramrom kamenom« braća Antun i Ivan Petković iz Blata.⁷² Tih godina radilo se, kao što smo vidjeli, na ob-

⁶⁹ ASO: »Spisi o Križu«: Spesa dell'altare

Al Protto Bartolomeo Pico – 227 zechini

Per pietra di Rovigno 32 : 215

Per machie di Bendiglio 6 : 27

Per farminar l'Altare al Protto Giuliano Pico 150

Oltre la spesa delli mistri murari per piantar l'Altare, ferro, piombo, mettoni, etc.

⁷⁰ ASO IV/9: 18 Settembre 1940

Prima contati al Mistro Andrea Celirei, per piedi n. 140 L. 140: 10

Signor Andrea Ismaeli q. Antonio, per piedi n°. 110 : 4 – L. 110 : 10

Zamaria Portolan, piedi n°. 32 – L. 32

Tomaso q. Michiel Gerich, piedi n°. 20 – L. 20

Vicenzo Fabris, piedi n°. 24 – L. 24 : 10

Antonio Foretich, piedi n°. 31 – L. 31

Marin Foretich, piedi n°. 52 – L. 52

ASO: »Spisi o križu«: 1755. g. za 28 L. nabavlja se mramor iz Zadra, a slijedeće godine na istom poslu je i majstor Vicko Portolan.

Smiono podignuti oltar uskoro je zahtijevao popravke, kojima se pristupilo tek koncem XIX stoljeća. Nakon nekoliko kontakata s P. Bilinićem, ugovorom od 28. IX 1896. posao preuzima Istranin Antun de Simon »scalpelino altarisista«. Međutim, posao će kraju privesti ipak tek Pavao Bilinić 1904, uz brojne priloge Korčulana i Pelješčana, pa i bečkog cara. ASO VII/140.

⁷¹ ASO IV/23: 1 Giugno 1759 Pasmano, S. Doimo.

Essendo debitore al Conto deli padri (...) di S. Lorenzo di Sebbenco il Signor Giuseppe Monteventi Stucatore di Lire Ducento, e ventinove moneta di Dalmazia, come apparisce da un suo Confesso fatto li 15 Agosto 1755, e dovendo a suo tempo li Padri Minori Osservanti del Convento della Beata Vergine fuori di Corzola pagare ad esso Signor Giuseppe le fatture inraprese da lui nella nuova Capella ivi eretta percio l'attuale Guardiano (...) ed il Padre fra Francesco di Corzola (...) con la presente privata scrittura, s'obbligano a nome ancora degl'altri Religiosi di esso Convento, di soddisfare, piu presto che sarà possibile (...) li sopranominati Padri (...).

Frà Francesco di Corzola

ASO: »Spisi o Križu«: Dana 21. VII 1760. prihvaćaju se dugovi Monteventija u iznosu od 30 cekina i 2 lire kod zadarskog trgovca Lorenza Ruste, budući da je majstor već izradio mnogo i još radi u novoj kapeli.

⁷² ASO IV/24: Katarina Petković g. 1759. (umrla u »Frušturici« otočkoj 12. V 1766.) oporukom traži da je se pokopa u novoj kapeli. Za postavljanje pločnika u njoj ostavlja 10 cekina ASO IV/31: Spesa per li quadri del Salizo, 12 Giugno 1762. al Signor Visetti (...) 1100. –

Taj pločnik je izmijenjen crnobijelim pločama kad i crkveni – 1897. g. (Starohrvatska prosvjeta 1897. III/2, str. 88).

novi sakristije i na građevini između nje i kapele.⁷³ Sigurno je velik udio u gradnji imao majstor Ivan Pavlović, trećoredac koji je trinaest godina radio u samostanu.⁷⁴

Petrovićev križ prenešen je u kapelu 25. VII 1763. s velikom procesijom, a godinu ranije je u njoj postavljen natpis na crnoj mramornoj ploči, iznad niše vrata prema crkvi:

D.O.M.
SACELLUM ET ARAM
VETVSTAE CHRISTI IMAGINI
CENOBII SODALÈS
PIORVM AERE
EXTRVI CVRAVNT
A.R.S.
MDCCLXII

Vrata iz crkve u kapelu imaju niski luk široko profiliranog zabata, u čijoj vijugastoj kartuši stoji geslo:

CRUX SPES UNICA⁷⁵

⁷³ »Scalla nella Fabbrica nuova fino al secondo solis per poter andare sopra la Cappella e Sacrestia è fatta prima di dar principio al ristauro del tetto«, piše 17. X 1762. u pismu fra Marina iz Korčule (ASO: »Spisi o Križu«). Ta nova građevina po svemu sudeći nije postojala u Massarijevom izvornom konceptu kapele, a podignuta je prvenstveno da posluži lakšem zidanju kapele, pa je između tri kraka njenih stuba oblikovana šupljina kroz koju se podizao materijal.

⁷⁴ »Lavorando sempre le pietre per la Cappella del Crocefisso e per la Chiesa« – umro je 20. I 1767. g. i pokopan po vlastitoj želji u grobnici koju je sam izradio u kapeli (ASO. Libro dei Morti). Vukasović (o.c. 57, str. 130) donosi natpis na grobu:

IOANNIS PAVLOVICH
LIPIDARIVM MAGISTR
DE SACRO HOC AEDIFITIO
BENIMERITI
CINERES
MDCCLXII

Pavlović je oporučio i jednu zlatnu ogrlicu za ikonu Gospe u crkvi. ASO IV/43.

⁷⁵ ASO: »Spisi o Križu«: 24 Marzo 1797

Contati alli due mistri mureri per giornate undeci impiegate da caduano per ferone il frontespicio della Cappella – 66. – U istom dokumentu: Febbraio 1800 due pianete rosse a Venezia – 384. –

16 maggio 1800 a mistro Lorenzo Baldasar per incartar la Chiesa – 864. –

Među istim spisima nalazimo i slijedeće stavke:

28. X 1761. per marmorin di Venetia – 67. 13. –

30. VII 1775. lastere di ferro per le porte – 123. 17. –

7. XII 1787 contati al Pitor per la nuova pala di S. Antonio – 194. –

VI 1790 otto palme di carta e 8 vasi di legno inargentati 36. 10. –

XI 1797 candelieri inargentati e 4 vernizati – 16. 7. –

tabelle inargentate – 36. –

25 XII 1796 al mistro Vincenzo Fabris per giornate impiegate con il suo figlio nel fare la Ploca in Cucina – 24. –

Kapela je posvećena 25. VII 1832. g.⁷⁶ a restaurirana 1854. o čemu postoji natpis na istočnom zidu⁷⁷:

D.O.M.
SACELLUM HOC TECTI PONDERE COLLAPSU
PIORUM ET PRAESERTIM QUATUOR MIMBELLI FRATRŪ
AERE MUNIFICI
CENOBII SODALES RESTAURARUNT
A.R.S.
1854.

U apsidi iza glavnog oltara na visokom postolju podignuta je 1882. g. arka s prahom kostiju o. Bonaventure Foretića.⁷⁸ Na natpisnoj ploči nalazi se slijedeći tekst:

BONAVENTURAE FORETICH
DOMO
CORCYRA. MELANA
LECTORI. DEFINITORI. CUSTODI
ORDINI. S. FRANCISCI. M. O
IN SEMINARIO. ILLYRICO. IADRENSI
OLIM. DOCTORI. EXAMINATORI. SYNODALI
PLURIUM. ITALORUM. EPISCOPUM. THEOLOGICO
INGENII. DOCTRINAE. PIETATIS. PRAECLARO
FOROLIVIL. PRID. KAL AUGUST MDCCCXXXVII VITA FUNCTO
ET. AD. S. MARIAE. VALLISVIRIDIS. AEDEM
IN SINGULARI MAUSOLEO
VIRTUTIS HONORANDAE. GRATIA
A. IUSTINA. PIA. MATRONA SAFFI VIDUA. DAL POZZO CONDITO
MARCUS FORETICH. VINCENTII. F
EXUVIIS
VENERANDI. AVUNCULI
RITE. IN. PATRIAM. TRANSLATIS
IV KAL. IVINIAS. MDCCCLXXXII
MNEMOSYNON. ET. TITULUM
ORSEQUII. AMORIS. ERGO
P.

⁷⁶ ASO VI/88.

⁷⁷ Kap. Antonio Mimbelli sa svojom braćom povukao se iz obnove crkve koja je trebala uslijediti, jer je fra Josip Tamburin (iz Rovinja) prodao grede što su se poslije trebale upotrebiti. ASO VII/35.

⁷⁸ Grobnicu su trebali izraditi, »artisti Giacomo Montina qn. Petro e Giorgio Peručić nonche Pietro Fabris di Nicolo stavano costruendo una picciola tomba di Mattoni per collocarvi la cassetta che contenea quelle ossa.« ASO VIII/3.

Križ u novoj kapeli privlačio je povećanim značajem tako da se samostan od tada koji put naziva i »convento di Santa Croce alla Badia«. Ali, zanimljivije je pitanje pojave imena Badija, danas uglavnom uvriježenog za otok Otok. Taj naziv nipošto nije stari niti izvorni oblik imena. Koliko smo po dokumentima mogli pratiti, prvi put se javlja tek u XVIII st., točnije – na poleđini spisa o jednom sporu koji su redovnici imali s Jerolimom Arnerijem oko svoje kuće u Blatu 1737. g., ukoliko taj zapis nije naknadan.⁷⁹ Slijedeći spomen novog imena Badija nalazi se u samostanskom arhivu u dokumentu od 20. IX 1745. sa žalbom laika Augustina koji stanuje u samostanu »dell'Abadia fuori di Corzula«, da ga je neki vojnik u gradu izmlatio pri prošnji mesa.⁸⁰

Dana 23–25. VII 1865. g. (kad je osnovana i bratovština sv. Križa) i posebno istih dana 1897. g. priređeno je veličanstvo proštenje kojemu je prisustvovalo više tisuća ljudi, uz otvorene dućane, krčme, sviranje glazbi, uz rasvjetu, pomorski vatromet, zastave.⁸¹

Dovršetkom radova na kapeli Sv. Križa samostan je, u osvit burnih promjena na prijelazu u XIX stoljeće, postao ključno prošteničko mjesto za šire područje Dalmacije. Predosjećajući skori pad mletačkog lava, oprezni fratri još jed-

⁷⁹ Redovnici su u to vrijeme imali kuće u Korčuli, Blatu i Žrnovu, a kasnije i u Smokvici. ASO IV, bb.: »30 Agosto fabbricò la Casa di Žrnovo.« 1726. g. posjedovaše, »cassetta fatta di masiera a pie piano« u Blatu.

ASO III/52 – 1726. g. »Convento possiede non altro che due pezzetti di tereno con quatro olivari dentro lasciati e cessi...« Sredinom tog stoljeća bilo je 14 redovnika u samostanu (u isto vrijeme toliko ih je, pored najvećeg zadarskog samostana, bilo jedino u Poljudu). G. 1785. ima ih 13 (ASO IV/108); 1810. ima ih 10 (kao i 1587. – v. bilj. 31), 1833. još ih je samo petero, a 1850. tek troje: gvardijan, kuhar i vrtlar (ASO VI/140).

⁸⁰ ASO III/144. Lako je moguće da je naziv došao od lokalnih povjesničara koji su interpretirali poznati navod đakona Ivana o dolasku Petra II Orseola 1000. g. na Majsan. U svakom slučaju, danas bi bilo opravdano da se priklonimo starijem i ispravnom nazivu.

⁸¹ »Ophod brodova počeo je u 8 1/2, a svršio na 11. Parobrod »Stagno«, na čem je zahvaliti gosp. Antonu Ruškoviću, potezao je po morskoj tišini lađe u kojima su bile razne bratovštine, dvije glasbe, svećenstvo sa čudotvornim Propelom u osobitoj zato urešenoj lađi, općinsko zastupstvo sa odborom svečanosti preko četiristotine i pedeset (450) lađa većih i manjih, sve okićene zastavama i gotovo krcate ljudima, a drugi pak obhod po kopnu od bogoljubnih vjernika, tako da se računa najmanje 5000 (pet hiljada) duša bilo je u lađama a 2000 (dvije hiljade) po kopnu na ovom sjajnom ophodu. Najveća zasluga ide ovdje gospodinu Lovru Depolu, brodograditelju na Korčuli.« »Katolička Dalmacija« br. 60, Zadar 5. VIII 1897. Vidi i usporedi: »Smotra Dalmatinska« br. 61, Zadar 31. VIII 1897.

Otprije je sastavljen niz prigodnih pjesama, soneta molitava i napitnica. C. Fisković (o.c. 18, str. 76) navodi zanimljivu pjesmu s akrostihom orebičkog narodnjaka Mate Štuka Petrovićevom raspelu. Podsjećamo i na poznatu pjesmu svećenika Andrije de Morija:

Presso Curzola v'è certa Isoletta,
Che dal suo possessor Baddia fu detta,
Quivi una chiesa v'à ed un convento,
De'Minor, quivi ch'àn pace e contento,
Ed un Crocefisso ancor alto s'ammira,
Che al suo girar e piange, e langue, e spira.

Treba istaći i uzbuđene deseteračke stihove Frane Jurića: Spomen-pjesma prigodom II Ophode S. Križa po moru oko Otoka kod Korčule na 26 Srpnja 1897, Zadar 1897.

nom traže potvrdu povlastica na svom otoku.⁸² Uskoro, vijećnik Pietro Dimitri 30. VI 1799. javlja da je vojska preuzela hospicij u gradu.⁸³ Godine 1806. u samostan se smjestila francuska vojna bolnica,⁸⁴ a 1813. Englezi su namjeravali da ga pretvore u lazaret.⁸⁵ Konačno, samostan počinje dugi spori život u zemlji pod austrijskom upravom.⁸⁶ Broj redovnika je znatno smanjen, ali je tokom XIX stoljeća svejedno izvršen veći broj radova i popravaka.

Udarac groma u noći između 19. i 20. veljače 1830. g. teško je pogodio zvonik a dijelom i crkvu. Obnovljeni vrh masivnog zvonika dobio je ložu, rastvorenu visokim biforama, iznad koje je podignuta šesterostrana kupola obložena cementom. Za obnovljeni zvonik naručena su 1832. g. nova zvona u ljevača Giovannijsa Colbacinija⁸⁷. Dva zvona su poslije rata odnesena u Crikvenicu: jedno novije je iz 1930. g., dar Velelučanina Petra Vlašića.

Početak ovog stoljeća samostanski sklop je bitno izmijenio svoj izgled. Godine 1906. odlučeno je da se, poslije košljunskoga, franjevački zavod osnuje i na Otoku.⁸⁸ Samostan je prilikom proširenja, umjesto dotadašnjeg zbijenog okupljanja krila oko klaustura, dobio produženo južno pročelje, a radove je izvršio do 23. VI 1909. poduzetnik Ivan Jeričević, te je 12. X iste godine otvorena privatna niža klasična gimnazija.⁸⁹ Samostan s »pitomištem« se 1910. g. gospodarski oprema. Osniva se uzoran voćnjak, peradarnik i ostalo, 1922. otvara se sirotište s osnovnom školom i gimnazija s internatom. Slijedeće godine vrše se popravci i nove dogradnje (dijelom radi eksplozije jedne zaostale mine u blizini), a 1927. se konačno dovršavaju nadogradnje glavne zgrade, gradnje prema vrtu i praonica sjeverno od sakristije. Ministarstvo prosvjete, prethodno, 1. XI 1924. izdaje gimnaziji pravo javnosti i od tada pa do rata ona postaje značajno učilište ne samo za redovničke kandidate već i za mladiće čak iz unutrašnjosti zemlje.⁹⁰ Poslije rata, konačno, odlukom Predsjedništva vlade NR Hrvatske od

⁸² Nakon dukale od 30. I 1440, providurske potvrde Giustin. Antonija Belegna 1. IX 1621, povlastice potvrđuju i Andrea Querini, generalni providur u Zadru 9. IV 1796. g. ASO IV/142.

⁸³ ASO IV/150.

⁸⁴ ASO V/35.

⁸⁵ U žalbi protiv te odluke redovnici se pozivaju na spomenute mletačke potvrde. Kontra-admiral Thomas Francis Tremalte »della Bandiera Bianca Comandante delle Forze Navali di Sua Maestà Britanica nell'Adriatico« piše 22. VII 1813. g. na poleđini dokumenta: »It is to be understand that I do hereby confirm all the right and privileges enjoyed by the Franciscans on the Badia, the Governments of Venetians, Russians, Austrians and French, Tho. Fr. Tremalte

⁸⁶ 2. V 1818. A. Arneri iz Korčule upozoruje da se sprema da dočekaju cara, koji će se 7. VI udostojati da ih posjeti (ASO V/156)..a 23. V 1838. vikar Boschi najavljuje kralja Saksionskoga na prolasku iz Dubrovnika prema Trstu (ASO VI/139).

⁸⁷ »A lato del coro sorgeva un elegante campanile a tredici ordini con sovrappostavi cupola ad angolo acuto«, Fabijanić o.c. (12), str. 30.

ASO VI/96.

⁸⁸ A. Matijević, Prikaz postanka i rađa Franjevačke gimnazije na Otoku (Badiji) i Dubrovniku, kao nastavak prijašnje gimnazije na Košljunu i Zadru, rukopis u ASO.

⁸⁹ ASO. Spisi bez broja kronološki poredani.

⁹⁰ Sigurno nije slučajno da među badijskim đacima bijahu i Ak. Dejan Medaković, Gen. Bogdan Pecotić, Dr. Ivo Padovan i mnogi drugi, poznati i nepoznati. Školski program se odvijao u kabinetima koji su posjedovali zbirke ruda, punjenih životinja i ostala učila – dijelom ostavljena u Korčuli, dijelom prenesena u hvarski samostan. Priređivani su izleti čak do Venecije gdje su pitomci u bijelim mornarskim odorama veslali skaletom sa 16 vesala. U najvećoj sali prigrađenog dijela zgrade davali su se igrokazi.

12. XII 1949. izvršena je eksproprijacija samostana, budući da je sučelice njemu na Korčuli građeno brodogradilište vojnog značaja.⁹¹ U njemu je bila najprije smještena vojska, pa kazneno-popravni dom. Nakon što je JNA napustila 1956. g. Otok korčulanska općina ga ugovorom na 30 godina predaje »Partizanu« Hrvatske, pa Savezu za tjelesni odgoj i rekreaciju, odnosno Savezu za fizičku kulturu Hrvatske.⁹² U novim okolnostima je 1957. g. izvršeno unutrašnje preuređenje samostanskih zgrada, a danas se priprema novo, s većim gradnjama u neposrednoj blizini samostanskog sklopa.⁹³ Trebalo bi ipak tom prilikom zaustaviti centrifugalno rasipanje sadržaja oko samostanske jezgre i nju samu valorizirati. Postoje, naime, mogućnosti da se djelomično prezentira izvorni perimetar samostana otvaranjem izvornih kasnogotičkih otvora na istočnom zidu nekadašnjeg kapitula, a možda čak i na južnom zidu refektorija, premda bi u ovom slučaju bilo narušeno (kakvo-takvo) vizualno jedinstvo novog dugačkog pročelja. U unutrašnjosti bi bilo moguće obnoviti renesansne stepenice koje se u dijelovima nalaze odbačene u crkvi. Te stepenice penjale su se na kat dormitorija s dva kraka između kapitula i refektorija. Sačuvani su ugaoni i središnji stupci – s urezanim rogom obilja i s ukrasom arhaične intermitirajuće lozice koja cvate iz krilate glavice, odnosno s dva polubalustra uz vijugaste trake – kao i profilirane ploče rukohvata, i balustri tipa dvostruke kruške.

Badija, završni stub nekadašnjeg stubišta u samostanu

⁹¹ Doznavši za ovu odluku Konzervatorski zavod za Dalmaciju 11. III 1950. g. donosi rješenje (br. 308/50) o zaštiti spomeničkog sklopa zajedno sa okolnom šumom.

⁹² Samostan je zgodno poslužio i za snimanje filmova. *M. Gjiwoje*, Otok Korčula, o.c. 12

⁹³ Ovaj rad nastao je pri ispitivanjima uvjeta za moguće zahvate unutar sklopa i izvan njega.

Višekratno proširivano pristanište pred samostanom odijeljeno je od plokate između samostana i orsana balustradom sastavljenom od renesansnih stupića s dvostrukom kruškom, od kojih jedni imaju kuglice perli a drugi jednostavni »kolač« u sredini. Dva stupca, u izduljenom pravokutnom polju između dvaju polubalustara, imaju grbove s razdijelnom trakom u sredini ovala, a ispod njega inicijale: A.B. s označenom godinom – 1530. U balustradu je ugrađena i dvostruka ugaona konzola nekadašnje renesansne klupe u refektoriju. Po sredini svinutog dijela ima niz dijamantnih vršaka. U crkvi se nalazi odbačena i jednostruka konzola iste klupe sa svijenim i žlijebanim listom na čeonj strani.

Sačuvana su i dva gotičko-renesansna stupića s dvokrilnim kapitelima i reljefnim rozetama. Oblicima i vremenom nastanka sasvim su bliski kamenom namještaju refektorija orebičkog samostana. U crkvi ima i drugih kamenih ulomaka raznih ogradica i pergulata, pa se tako nalazi i baza osmerokutnog stupa koji je nosio odrnu sa spomenom majstora: DEO. OP. MAX.Q. ET. MAG. BE(..) COSTA.

Vremenom je produžen, iznutra bačvasto presvođeni orsan ali je izgubio dvostrešni krov. U njega se kroz široki luk vlakom uvlačilo lađu. Na katu se nalazio gostinjac – »frušturica«.⁹⁴

Korčulani su se rado pokapali u unutrašnjosti otkočke crkve a kasnije i pred njom. Neke grobove i natpise na njima već smo spominjali. U koru, dijelom pod glavnim oltarom, nalazi se pet renesansnih nadgrobni ploča s natpisima i grbovima, kakav je i poznati Gabrielisov:

MARINUS. GABRIELIS. R
POSTERIS. CARIS. Q
SVIS. VIVENS. PIE
DICAVIT
MDXXXII

U sredini je redovnička zajednička grobnica:

S (epultura) F. (ratrum)

Dvije grobnice, kojima natpise možda prekriva oltar, imaju renesansne grobove uokružene bršljanovim listovima. Grb prve ploče u donjem dijelu ima tri kose trake, a u gornjem urezano srce, ljiljan i zvijezdu. Iznad grba na drugoj ploči stoji ptica s mladima u gnijezdu, a u grbu dva »malteška« cvijeta. U uokruženom grbu pete ploče iznad razdjelne linije stoji natpis:

MVIDNI

⁹⁴ ASO: »Spisi o Križu«: 25. II 1759. g. isplaćeno je za »scoffa, scalini e placha per la Fustirizza – 118.- 30. VIII 1760 per accomodar la casa in tre pariti – 12. – III 1774 due mistri per ristuaro del molo grande.

ASO VII/141: 1878. g. ing. Cervellini projektirao je novi mandrač pred samostanom. Godine 1928. se nasipala obala pred njima, a prijašnji oblik vidi se u projektu proširenja samostana što ga je napravio 1923. g. Većeslav Barada, ispit. graditelj u Korčuli.

Na jednoj od ploča u crkvi, pod lukom nošenim i žlijebanim pilastrima, isklesan je grb s pet šipaka u kosoj traci i ispod njega lubanja. Na otvorenom svitku između njih stoji natpis:

S. M. LVDO
VICI. SVRA
TOVICH. HER'
SVOR. 1500

Pred crkvu je prenošen niz nadgrobnih ploča od kojih je većina sačuvana,⁹⁵ a s kojih doznajemo i za više dosad nepoznatih imena domaćih majstora koji su sigurno radili na gradnji samostana:

MCCCCLXXIX
SEPULCRUM MAGIS
TRI. JAKOBI DE CORZU
LA. Q. THOME PROVIZU
NICH HEREDUNQ. SUOR

S obzirom na godinu smrti nije isključeno da je Jakov Provizunić radio na pozidanju klaustura.⁹⁶ Tu su i grobnice majstora koji su vjerojatno radili na zidanju crkve i samostana.

S. DE RADIVOG
POMENICH
CUM. LI. SUI. HER.
MDXXV

*

SD. MAISTRO NĪ
COLOI GLVHANO
VICH ET SOI HER
MDLXI

Te majstore treba pribrojiti velikom popisu domaćih renesansnih majstora.⁹⁷

⁹⁵ Neke su prekrivene zemljom i travom pa ih donosimo po jednom popisu iz samostanskog arhiva. Neke od natpisa vidi u *Vukasovića*, o. c. (57).

⁹⁶ To klesarko prezime koji put pišu Provizanić, pa čak i Provizorić: [N. Bezić Božanić], [Majstori u Dalmaciji od IX–XIX stoljeća III, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 17, Split 1968, str. 361. Ibid], PPUD 15, Split 1963, str. 259.

⁹⁷ Ovaj Nikola Gluhanović očito nije onaj Nikola Glahanović koji još 1589. g. vozi korčulanski kamen u Tivat. *R. Kovijanić*, O brodograditelju Mišuliću, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru IV, Kotor 1956, str. 174.

S. DE. M. ANDREA
MIGENOVICH
MARANGON. ET
SVI. REDI. 1540

*

S. DE. SER. AN
TONIO. DE. PO
LO. CHRAGI
CICH. CUM HERE
DIBUS SUIS
ANTONIUS MAR
CI. CHOSTE. FILI³
SIBI. POSTERIS
QUE. SUIS. PIE
POSUIT. MDL

*

II
SEPULCRUM
DOMINI PETRI DE
HEBRADIS PO
STERUMQ. SUOR.

*

XIV
S.C.M. ET. H

*

XXVI
SEPULTURA
S. FRANCISCI
TONCOVIC

*

S. Dⁱ MIRCOV
IC. DE BORIE
1571.

*

S. DOMINI
CI GARIBOL
DI. HEREDUM
Q. SUOR
MDLXXVI

*

S. D. NICOLA
I PETRI GERBI
CH. ET HERE
DU. SUOR
MDLXXXI

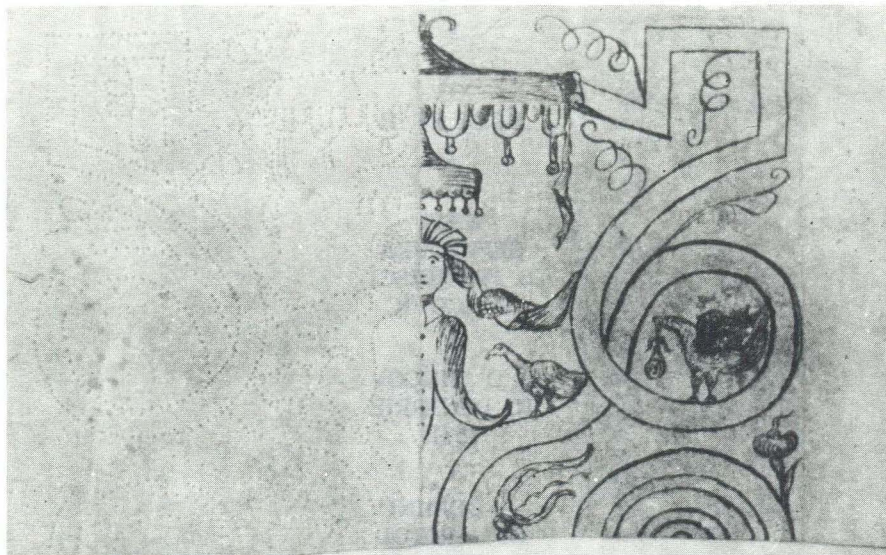
Ta ploča ima grb u čijem je gornjem dijelu ruža, i ptica na humku. Navodimo natpise još nekoliko ploča:

S. D. ZVANE
MICICH. E. D. S. R.

*
PRO FAIMILIA. ARNERI

*
PRO FRATRIBUS SPULCRUM

Možda nije pogrešna pretpostavka da je tu negdje bio i grob znamenitog korčulanskog greciste Nikole Petreusa koji je 25. III 1959. g. svoje knjige na grčkom, latinskom i talijanskom jeziku ostavio samostanskoj knjižnici, za čije je uređenje i povećanje fonda namijenio i 30 zlatnih škuda.⁹⁸ Četiri grčka rukopi-

Badija, crtež za izradu čipke

⁹⁸ M. Gjiwoje, o.c. (12), str. 229, 319.

sa i latinski prijevodi grčkih filozofa koje navodi Fabijanić vjerojatno su iz te ostavštine. Biblioteka se povećala na nekoliko tisuća svezaka među kojima je bilo i nekoliko kapitalnih rukopisa, kao i više firentinskih i venecijanskih inkunabula – djela koja se danas nalaze integrirana s golemom knjižnicom Male braće u Dubrovniku.⁹⁹

U otočkoj biblioteci čuvale su se i čipke koje su izrađivale korčulanske i pe-lješke žene. Od posebnog značaja su dva fascikla sa stotinjak predložaka za izradu čipki i radova u metalu, koje je katalogizirala i obradila Mirjana Gušić, datirajući ih u XVII i XVIII stoljeće.¹⁰⁰

Badija, globus, danas u Zbirci franjevačkog samostana u Zadru

Danas se u zadarskom franjevačkom samostanu nalaze zemaljski i nebeski globusi iz nekadašnje badijske biblioteke, koje je izradio mletački kozmograf Vincenzo Coronelli 1696. g.¹⁰¹

⁹⁹ Navode se rukopisi filozofa Simplicija o Aristotelovom *De coelestibus*, Licofronova *Allesandra*, Hesiodova *Teogonija* za koju Fabijanić govori da je rukopis iz 1209. g., te Dionisijeva *Periegesi*. *F. Radić* Odlomak starog slovenskog rukopisnog evangelijara s predgovorima i s blagoslovima, gotskim pismom napisano, u knjižnici franjevačkog samostana na Otoku (Badiji) kod grada Korčule, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 1890, str. 254 i d.

Osim toga rukopisa iz prve polovine XV stoljeća, knjižnica je posjedovala djela M. Ficina, Vitruvija, devet graduala bolonske škole XIV stoljeća, a od lokalnih autora Draganićeve i F. Trojanisove rukopise. O.c. (32).

¹⁰⁰ Konzervaciju je izvršila ing. Vera Hršak u Laboratoriju za restauraciju rukopisa Historijskog Arhiva JAZU u Zagrebu.

¹⁰¹ *Ž. Dadić*, *Franjevački samostan u Zadru i prirodne znanosti*, o.c. (12), str. 143.

U obradi ovog spomenika bilo je nužno zanemariti prepreke. Prvo, nedostajali su arhitektonski snimci koji su trebali biti podlogom preciznijim modularnim ispitivanjima oblika prvotnih dijelova samostanskog sklopa, pa onda i kapele Sv. Križa, koju tek čekaju komparativne analize unutar Massarijevog opusa. Kapela predstavlja jedno od najznačajnijih baroknih ostvarenja na našoj obali. Realizacija Massarijevog projekta projicira se posebno u korčulanskoj sredini, nakon svih Andrijića i Pomenića, kao isječak društvene drame koju je čitava Dalmacija u to doba proživljavala: s nepovjerenjem u domaće snage, i istovremeno – u baroknoj arhitekturi franjevac – s neuobičajeno istančanim aspiracijama ukusa.

Crkva sama – po svom tlocrtnom i elevacijskom rješenju, i po karakterističnom volumetrijskom odnosu i omjeru između jednobrodnog prostora s prelomljenim svodom i pravokutnog svetišta – konzervativno zadržava gotički tip propovjedničke crkve. Tipično gotičko je i osvjetljenje njene zatvorene mase s tri izduljena prozora na bokovima crkve i s dva u apsidi, te preko pročelne ruže. No, u plastičnoj obradi dominira novo rješenje pročelja koje pokazuje autohtone puteve prerastanja gotičkog u renesansni stil unutar korčulanskog klesarskog kruga (premda u znanosti još nedostaje mnogo elemenata za njegovo puno određenje).

U razvojnoj liniji arhitekture XV i XVI stoljeća u Dalmaciji jedan od najoriginalnijih doprinosa korčulanskih majstora nesumnjivo je ostvarenje otočkog klaustara iz 1477. g., također u sintezi gotičkih i renesansnih umjetničkih poimanja. Unutrašnja prostorna dispozicija krilâ samostana ne razlikuje se od uobičajenih rješenja, s ulazom u samostan na suprotnoj strani dijagonale od ulaza u klaustar. Stožer čitavog sklopa bila je zbijena i zatvorena vertikalna zvonika s novim, rastvorenim vrškom.

Samostan je svojom veličinom i relativno raznovrsnim klesarsko-arhitektonskim programom bio, poslije korčulanske katedrale, najznačajniji zadatak lokalnim majstorima. U otočkoj izolaciji on se mogao prostrijeti ne obzirujući se na tjesnoću već oblikovanoga grada koji ga je ipak radije – kao i dominikance – držao podalje od svojih zidina. Ali, s druge strane, upravo ta izdvojenost bila je psihološki preduvjet da dobije oprosnički karakter: religiozna terapija započinje putovanjem kao svako hodočašće; izdvojena točka povisuje duhovnu vrijednost cilja. Petrovićev križ i ikona Gospe od Otoka u gradu bi imali slabiji značaj. Upozoravajući, konačno, na rasuti samostanski inventar nismo se nadali da bismo ga mogli mentalno rekonstruirati u svim međusobnim kopčama. Imajući sve to na umu znali smo da radimo tek obris monografije nekadašnjeg samostana na Otoku kod Korčule.

EGLISE ET MONASTÈRE DES FRANCISCAINS À OTOK, PRÈS DE KORČULA

Josip Belamarić

Otok, près de Korčula, où se trouve l'ensemble de ce que furent l'église et le monastère des Franciscains, est mentionné pour la première fois en 1368, en tant que *Scoleum Sancti Petri*. On y construit alors une église dédiée à Marie Miséricordieuse. Ayant obtenu, en don, Otok, du Grand Conseil, les Franciscains bosniaques commencent, en 1392, à construire un monastère. Dans cet article est mentionnée une série de documents qui accompagnent la fondation de ce monastère et analysent les constructions dans l'ensemble et en détail — par analogies et comparaisons avec les autres monastères franciscains de la même époque situés sur le littoral dalmate.

D'après la solution de son plan et de son élévation, d'après le rapport volumétrique caractéristique et la relation entre l'espace de la nef unique avec voûtes d'arêtes et le sanctuaire rectangulaire, l'église conserve le type gothique d'église de prédicateurs. Mais, dans l'exécution plastique de la façade domine la nouvelle solution de la Renaissance formulée par les maîtres locaux du début du XVIes.

L'un des apports les plus originaux des maîtres de Korčula est la création du cloître du monastère, achevé en 1477, en une synthèse des conceptions gothiques et Renaissance. La disposition intérieure des ailes du monastère ne se distingue pas des solutions habituelles de l'époque. La verticalité condensée et fermée du clocher dominait l'ensemble des bâtiments.

Par sa grandeur et son programme sculpturo-architectonique varié, le monastère fut, après la cathédrale de Korčula, la tâche la plus importante des maîtres autochtones. Son isolement contribuait à en faire l'un des centres de pèlerinage les plus remarquables, avec le crucifix miraculeux de la fin du gothique, oeuvre du sculpteur Juraj (Georges) Petrović, comme but de pèlerinage. C'est pour ce crucifix que l'architecte vénitien bien connu, Georgio Masari, projeta — dans les années 20 du XVIIIes., — une chapelle et un autel en marbre — le plus monumental de Dalmatie. La chapelle elle-même représente l'une des plus expressives créations réalisées sur le littoral dalmate.

Dans l'article est décrite la destinée de ce monastère. Son inventaire, aujourd'hui réparti en plusieurs endroits, y est analysé. On y remarque particulièrement des peintures du cycle vénitien de la Renaissance, les stalles en bois, de la Renaissance, du maître Šimun (Simon) de Cavtat, les autels »maniéristes« en bois, les dalles d'albâtre avec représentations des scènes de la Passion — oeuvre du gothique anglais-, les plaques tombales Renaissance parmi lesquelles se distingue celle du constructeur de la cathédrale et, surtout, le riche inventaire de l'ancienne bibliothèque.

La contribution la plus importante qu'apporte cet article est la publication de documents contenant les noms des maîtres et les dates de chacun des travaux effectués dans l'ensemble du monastère.